

Kupujte iba
od predajcu
s preukazom.
Číslo preukazu
predajcu:

NOTABENE

2,80 €

Polovica
pre predajcu

D u n a j

Dunaj nemá prameň (2) ● Rieka a more (3) ● Srdciari na Dunaji (4) ● Škatule z Ulmu (8) ● Na výletnej vlne (10)
● Riešenie pre vyzy (13) ● Zmizol vo vlnách (16) ● Rieka príbehov (18) ● Domov v zátok (29) ● Už nezmením ani
čiarku (32) ● Po stopách mýtu (33) ● Návrat života (36) ● Sen o pokojnom ráne (38) ● Namiesto detských tém (40)

JÚL 2025 Č. 288

Dunaj nemá prameň

Text Jana Čavojská

800 000 km²

Zaberá plochu viac ako 800 000 kilometrov štvorcových, čo je takmer 8 % rozlohy Európy.

Názov Dunaj / Donau / Dunav / Duna / Dunărea pochádza z latinského mena rímskeho riečneho boha Danubia, predtým ho starí Gréci nazývali Istros. Hesiodos ho označil za syna Okeána a Téthydý, ďalšie historické názvy boli Hister, Ister, Tonach.

18

Povodie zasahuje do 18 štátov.

Dunaj nemá prameň, vzniká sútokom dvoch horských riek Breg a Brigach pri meste Donaueschingen v Čiernom lese v Nemecku.

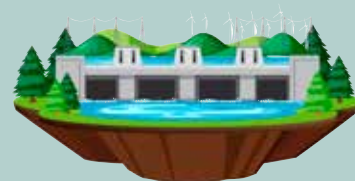
4 000 km²

Delta Dunaja je s rozlohou viac ako 4 000 kilometrov štvorcových druhou najväčšou riečnou delťou v Európe.

96 %

So svojimi prítokmi odvádza vodu z 96 % územia Slovenska.

30

Je na ňom vybudovaných 30 významnejších a desiatky ďalších vodných diel. Druhé najväčšie, Gabčíkovo, je na území Slovenska.

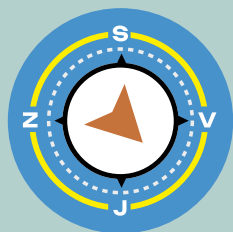
(BA) 2 025 m³/s

Priemerný prietok je v Bratislave 2 025 metrov kubických za sekundu, v ústí 6 500 metrov kubických za sekundu.

(→) 6 500 m³/s

DE → AT → SK → HU
→ HR → RS → RO →
BG → MD → UA

Najmedzinárodnejšia rieka na svete: preteká cez 10 krajín (Nemecko, Rakúsko, Slovensko, Maďarsko, Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko, Bulharsko, Moldavsko, Ukrajina) a 4 hlavné mestá (Viedeň, Bratislava, Budapešť, Belehrad).

Vďaka umelej vodnej ceste, Mohansko-dunajskému prieplavu na území Nemecka, je Dunaj spojený s ďalšími európskymi riečnymi cestami a pre-pája Čierne a Severné more.

Rieka a more

Keď sedím na tráve pri Eurovee a hľadím na Dunaj, myslím na more. Tu je spútaný brehmi, tam sa rozprestrie v nedozerné diaľavy. Som rieka, je vo mne more.

Cestovať celý deň, zaparkovať v prístave. Pach rýb. Mumlanie mora kolíše člny. Zhodiť prepotené tričko, vnoriť sa do chladného náručia a byť znova doma.

Mám dva domovy, jeden pri rieke, kde bývam, druhý pri mori, kam chodím. More je miesto, kde ohraničené končí, a neohraničené začína. Má farbu a hĺbku detskej duše, ktorá vo mne nikdy neumĺkla. More je inverziou neba, jediný priestor, ktorým môžem letieť, hoci nemám krídla. Vznášať sa na vlnách, ponárať sa do hĺbín. Keď niekto povie Boh, predstaví si biele svetlo, keď hovorím Boh ja, more je vo mne i okolo mňa. Malá kvapka sa vracia k nekonečnu, z ktorého pochádza.

„Život mnohých ľudí je mŕtva cesta a nevedie nikam,“ napísal François Mauriac. „Iní však už od detstva vedia, že kráčajú k neznámemu moru. Čoskoro ich prekvapí páľivosť vetra, na perách cítia chuť soli, až kým im za posledným násypom nekonečná vášeň nevmietne do tváre piesok a penu. Potom im už neostáva iné, len sa do nej ponoriť alebo sa vrátiť.“

Ráno vdychujem ticho a na múr môjho balkóna naráža more. Vyzliekam sa zo všetkého, kým som. Vnámam sa do bezrozmer-ných vôd ako do veršov T. S. Eliota: „Musíme byť stále a stále v pohybe k novému sústreďeniu na ďalšie spojenie, hlbšiu jednotu; cez temný chlad a prázdnu bezútešnosť, hľa, vlna volá, vietor volá, nesmierne vody čajky a delfína. V mojom konci je môj počiatok.“

Daniel Pastirčák
básnik, prozaik, výtvarník, kazateľ Cirkvi bratskej
spolupracovník NOTA BENE

Srdciari na Dunaji → 4

Partia kamarátov, ktorí si hovoria Srdciari, vlni doplávala na dvadsaťmetrovej motorovej jachte z Prahy až do Čierneho mora. Prešli cez 13 krajín, 9 hlavných miest, 351 plavebných komôr. Celkom to bolo viac ako šesťtisíc kilometrov.

Na výletnej vlne → 10

Práca na riečnej výletnej lodi je školou života: príručkou samostatnosti, dobrodružným cestopisom, pavučinou prispôsobovania sa a tímovým športom, ktoré nepoznajú deliace čary pracovného a súkromného života.

Rieka príbehov → 18

Dunaj pramení v Čiernom lese, vteká do Čierneho mora. Má tri začiatky a tri konce. Dedinka pri jednom z ústí sa volá po rumunsky Sfântu Gheorghe. Svätý Juraj. Presne ako nemecká dedina, v ktorej pramení Brigach.

Foto na obálke: Jana Čavojská

Text Lucie Römer
Foto Srdcaři.cz, Tomáš Hrivňák

Srdciari na Dunaji

Kamarát chcel previezť loď z Prahy do Bratislavy a oni sa ho opýtali, či by mu nevadilo, keby to vzali cez Paríž a Čierne more... Zasmial sa a nakoniec súhlasil.

Partia kamarátov, ktorí si hovoria Srdciari, vlni doplávala na dvadsaťmetrovej motorovej jachte z Prahy až do Čierneho mora. Prešli cez 13 krajín, 9 hlavných miest, 351 plavebných komôr. Celkom to bolo viac ako šesťtisíc kilometrov. O svojej ceste natočili seriál „Srdcaři na vodě“. Členom tímu Srdciarov je spisovateľ a režisér cestopisných dokumentárnych filmov Miroslav Náplava. Akú majú podľa neho rieky, po ktorých plával, dušu?

Na lodi ste sa plavili v rokoch 2021 až 2024. Celkom 138 dní. Ako to prakticky prebiehalo?

Vždy sme prešli nejaký úsek, loď sme potom nechali stáť v maríne a v ceste sme zas pokračovali, keď to

naše ďalšie pracovné záväzky dovolili, a hlavne keď mohol ísť náš kapitán Stanislav Hampala. Je aj staviteľom lodí a prevádzkuje osobnú lodnú dopravu na Baťovom kanáli. Od júna do septembra má sezónu, takže v tých mesiacoch, keď si ľudia najviac užívajú dovolenky, sme nemohli plávať.

Kto sú Srdciari?

Sme partia ľudí, ktorá spoločne cestuje už skoro sedemnásť rokov. Spojilo nás cestovanie, dobrodružstvo vo všetkých podobách, nad vodou, pod vodou, v horách, v podzemí a tak ďalej. Plavbou do Čierneho mora sme nadviazali na úspešné seriály Srdciari v Afrike a Srdciari na severe, kam sme putovali nákladňakom MAN.

Ako sa vám podarilo získať loď?

Mali sme ju požičanú od kamaráta Miroslava Valenta, ktorý veľmi dobre poznal schopnosti kapitána, takže nám loď zveril. Vzniklo to tak, že ju chcel pôvodne previezť z Prahy do Bratislavy. A my sme sa ho opýtali, či by mu nevadilo, keby sme to vzali cez Paríž a Čierne more. Zasmial sa a nakoniec súhlasil.

Prechádzali ste niektoré úseky viackrát kvôli záberom do filmu?

Áno. Napríklad na kanáloch, v mestách alebo na jazerách. Nebolo to však jednoduché. S takou veľkou loťou nemôžete kdekoľvek zastať alebo ju otočiť. Na rieke platia pravidlá riečnej prepravy. Nakrúcali sme na niekoľko kamier a dronov. Mestami sme najprv preplávali, aby sme videli, ako to vyzerá, a potom sme sa rozhodovali, čo presne tam budeme nakrúcať. Boli však miesta, kde sme si to museli premyslieť veľmi dobre. Otočiť loď na Dunaji, keď je rieka v plnej sile, to bol manéver na pol hodiny. O niečo také sme kapitána požiadali iba raz.

↑ Vodný most pri belgickom meste Haunaut považujú mnohí za konštrukčný zázrak.

→ Passau, kde sa stretávajú vody Dunaja, Innu a Ilzu.

Rozumiem. Keby to neklaplo, mohol by byť problém. Ak narazí na plytčinu kanoe, viem si predstaviť, čo asi robiť. Ako to ale vyriešiť s päťdesiattonovou loťou?

Pri všetkej obozretnosti sme dvakrát nasadli na plytčinu. Stačí prehliadnuť jednu bójku vyznačujúcu plavebnú dráhu a je to. V oboch prípadoch to našťastie nebolo fatálne v zmysle, že by sme narazili alebo sa zaborili do dna. Našťastie sa nám podarilo loď uvoľniť a vrátiť sa do plavebnej dráhy. Pripomenulo nám to však, že aj na rieke môže byť plavba veľkým dobrodružstvom.

Je pravda, že s adrenalínom si spájame skôr plavbu po mori.

Môže to byť klamlivé. Chvíľu s nami plával moreplavec Richard Konkolski, svetový rekordér. Povedal, že plávať po rieke je svojím spôsobom náročnejšie ako na mori. Tam si vraj občas môžete dovoliť autopilota. Na rieke však musíte byť stále v strehu. Musíte sledovať značky a bóje. Po dne sa neustále presúvajú veľké objemy hmoty. Niekde síce udržiavajú plavebnú dráhu bagrami, ale nie všade. Musíte aj plánovať. My sme mali tú výhodu, že sme väčšinou plávali mimo hlavnú sezónu, takže maríny boli pomerne voľné. Naša loď nám vďaka

„Všetkým nám padla sánka, keď sme plávali od Kelheimu a Dunaj pomaly naberal na sile, masívne sa rozširoval, a nám dochádzalo, čo to vlastne znamená.“

svojej väčšej dĺžke poskytovala veľmi slušné podmienky pre techniku, dobíjanie bateriek a celkovo pre nakrúcanie filmu. Na druhej strane sa do niektorých marín nezmestila.

Čo ste robili, keď vám niečo zmenilo plány? Potme predsa môžu po rieke plávať len obchodné lode, nie športové, ako bola tá vaša.

Ak sme nemohli zakotviť v maríne, zostali sme na kotve priamo na rieke. Naša loď bola, našťastie, vybavená dvomi kotvovými piliermi, ktoré sa zapichnú do dna.

↑ Režisér Miroslav Náplava.

Ako vyzerá život v prístavoch?

Keďže sme plávali mimo sezóny, bol pokojný. Niekedy tam ale vznikali podobné situácie, ako keď idete napríklad obytným autom a v kempe sa stretnete s ďalšími cestovateľmi, ktorí sa rovnako ako vy potrebujú napichnúť na elektrinu. Keď sme potrebovali poradiť, stačilo zaklopať. Niektorí sa chceli družiť, niektorí nie. Sú tam ľudia rovnakej krvnej skupiny. Nikto vás neodmietne a nepovie: nemôžem, neporadím. S niektorými sme si vymenili kontakty a posielali si neskôr fotky alebo tipy, čo je kde na trase. Vážim si, že sme to mohli zažiť. Hlavne Holandsko je absolútny raj pre jachting. Je neuveriteľné, ako tam funguje prepojenie vody a zeme. Tam sme stretli na rieke najviac ľudí. Loď plnú študentov, manželské páry, veľa seniorov.

Cestou ste stretli veľa zaujímavých ľudí. V Srbsku ste napríklad pozvali na loď Zuzanu Karlíkovú, fotografk, ktorá vyrazila pešo od prameňov Dunaja

v Čiernom lese až k Čiernemu moru. Alebo penzistu na paddle board, ktorý sa na ňom tiež plavil po Dunaji do Čierneho mora. Koho ste stretli na Slovensku?

Napríklad Igora Bertu. S niektorými našimi hosťami sme boli dopredu dohodnutí, a on patrili medzi nich. Zoznámil nás kamarát Jožo Šebo. Igor je veľký znalec Dunaja a, ako hovorí v dokumentárnom filme – raz jachtár, navždy jachtár. Povedal aj: „Rieka, to je spôsob života, to je svetonázor. Dunaj je pre Slovensko fantastický dar. Tak ako majú Indovia Gangu, máme my Dunaj.“ Trochu vám Dunaj závidím. Ale len trochu.

Čo ste ešte v Bratislave navštívili?

Veľmi nás zaujímalo múzeum dopravy. Práve tam mali výstavu k sto-ročnici Dunajskej plavby. To sme si nemohli nechať ujsť. Obrovský zážitok bol aj vidieť a prejsť si loď Šturec, ktorá bola potopená za druhej svetovej vojny a ktorú teraz dávajú dokopy.

Stretávali ste aj na Slovensku na lodiach študentov a rodinky?

Slovensko sme preplávali za dva dni. Teda plavebné dni. V Bratislave sme zostali dlhšie. Jednu noc sme spali v prístave v Komárne. Na oboch miestach nám bolo dobre. Boli k nám ústretoví. Ďakujeme za to do prístavu aj pracovníkom múzea. V Bratislave sme zašli aj do

↗ *Zdvihnutá hladina Dunaja v kaňone pred priehradou Železné vráta.*

↓ *Dvadsaťmetrová loď M. I. Twins na ceste z Prahy do Čierneho mora.*

podniku Žil Verne, pretože práve Jules Verne napísal knihu Lodivod dunajský a v tej krčme ju mali vystavenú.

Keď hovoríte o knihách, tak v seriáli citujete publikáciu Claudia Magrisa Dunaj, životopis rieky, a hovoríte, že aj tá kniha bola jedným z impulzov k vašej plavbe. Prečo by si ju mal človek prečítať a čo vás v nej tak zaujalo?

Vyrastal som pri rieke Morave, na jej sútoku s riečkou Olšavou. Myslím si, že niečo také vo vás zostane. Človek, ktorý vyrastie v horách a potom sa presťahuje na nížinu, bude trpieť úzkosťami, lebo mu budú chýbať kopce. To, ako plyní rieka, vo vás tiež niečo zanechá. Spoluvytvára to vašu osobnosť. Prečítal som veľa kníh o riekach. Ale táto je iná. Nie je to klasický cestopis, je to skôr kniha esejí. Magris je germanista. Pozerá sa na Dunaj z toho pohľadu, na súvislosti a napojenie na to slovanské a na Balkán. Je nesmierne vzdelaný a má obrovský rozhľad. Nečíta sa to vždy úplne ľahko. Ale ja som sa do jeho knihy zamiloval a veľmi ju obdivujem. Inšpiroval ma k tomu, aby seriál nebol len zoznamom technických údajov – tu je plavebná komora, priehrada, rieka má toľko a toľko kilometrov. Inšpiroval ma k hlbšiemu premýšľaniu nad riekami, ktorými sme plávali, v celom ich kontexte, s úctou k ich jedinečnej energii.

Ako sa pre vás Dunaj, Enns, Rýn, Seina a ďalšie rieky, po ktorých ste plávali, líšili svojou energiou?

Každá rieka je absolútne iná, funguje inak, plávate inou krajinou, každá má trochu inú farbu, a pochopiteľne ju dotvára aj architektúra. Nielen domy okolo, ale napríklad aj vzhľad a stav vodných stavieb. Mostov, priehrad a podobne. V Belgicku sme videli neskutočné high-tech lodné výťahy, vo Francúzsku sme plávali päťkilometrovými tunelmi. Zas a znova sme sa presviedčali o tom, že ľudia sú schopní riešiť neskutočné technické výzvy.

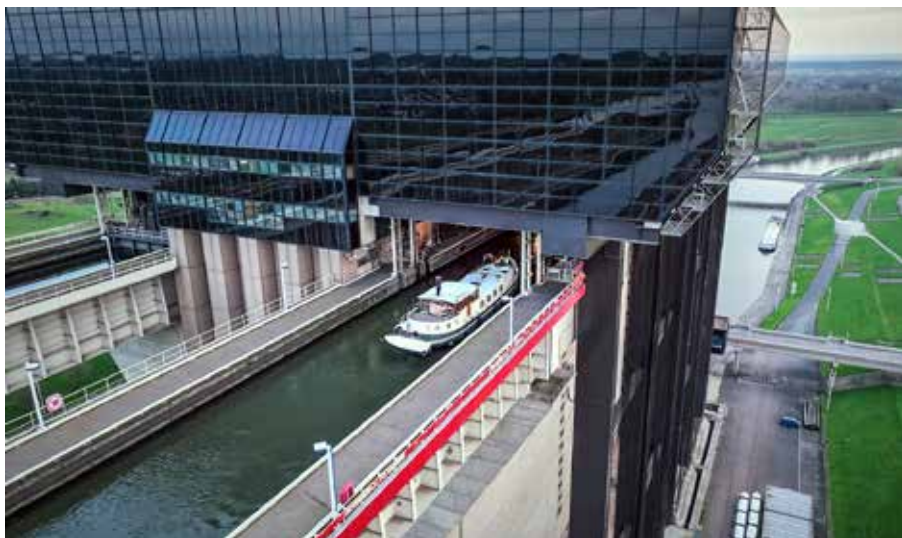

Aký bol Dunaj?

Všetkým nám padla sánka, keď sme plávali od Kelheimu a Dunaj pomaly naberal na sile, masívne sa rozširoval, a nám dochádzalo, čo to vlastne znamená. Aký je silný a dôstojný. Že v oblasti Železných vrát je to najväčší európsky riečny prielom. Je to veľtok, neporovnateľný s akoukoľvek inou riekou, po ktorej sme sa plavili. A práve to Magris vo svojej knihe úžasne zachytil.

Mali ste na lodi niekedy „ponorku“?

Nemali sme ju v tom zmysle, že by sme sa nudili. Ale niekedy dochádzalo k výmene názorov medzi kapitánom,

↖ *Srdciari sa plavia okolo parníka Radetzky, ktorý je dnes múzeom na vode pri bulharskom meste Kozloduj.*

↑ *Najväčší lodný výťah v Európe v belgickom Strépy-Bracquegnies.*

ktorý sa staral o bezpečnosť lode, a filmármi, ktorí mali nejaký nápad a chceli niečo natočiť. Nakoniec sme sa vždy dokázali nejako dohodnúť. Mali sme rešpekt k práci toho druhého. S kameramanom Ondrom Hoškom, operátorom dronu Markom Jehličkom a producentom Honzom Tutokym plánujeme nakrúcanie nového seriálu. Pôjdeme offroadovým nákladňákom MAN.

Váš seriál Srdciari na vode má podtitulok Pomalý seriál do rýchlej doby. Naozaj má veľmi pomalé tempo. Čítate v ňom poéziu, voiceover plyní pomaly, rovnako ako zábery. Nebojíte sa, že tým odradíte mladších divákov?

Tento film nie je pre tú cieľovú skupinu. Na ľudí pod tridsať, okrem skutočných fanatikov do jachtingu, sme sa nezameriavali. Na žiadny seriál sme však zatiaľ nedostali toľko ďakovných mailov ako teraz. Žijeme v komplikovaných časoch a veľa ľudí si pri našom osemdielnom seriáli rado pripomenulo, aký je život je krásny. ●

MIROSLAV NÁPLAVA

Český spisovateľ, režisér, dokumentarista, cestovateľ, editor, autor desiatok cestopisných reportáží, kníh a dokumentárnych filmov. Spolu s cestovateľským parťákom Petrom Horkým napísal päť kníh, na jednej z nich sa podieľal aj Miroslav Zikmund. Ako editor pripravil vydanie dvojdielného výberu z diela cestovateľov Hanzelku a Zikmunda Legenda H+Z: Fenomén českého cestopisu. Organizuje cestovateľské festivaly Neznámá země, Rajbas a prehliadku Worldfilm. Založil organizáciu Camera inkognita.

Text Juraj Červenka
Ilustrácia Vladimír Holina

Škatule z Ulmu

Čím sú pre obyvateľov Benátok gondoly, moreplavcov z pobrežia Arabského mora plachetnice dhow a chlapcov od Mississippi kolesové parníky, to znamenajú pre lodníkov z južného Nemecka „ulmské škatule“. Na prvý pohľad nemo-
torné, v skutočnosti spoľahlivé a dômyselné drevené bárky.

Písomné pramene napovedajú, že ulmské „Zille“, charakteristické dunajské bárky, asi dvadsať metrov dlhé, bez kýlu a s plytkým dnom, začali na Dunaji v Švábsku a Bavorsku používať v 16. storočí. Slúžili ako lokálny prostriedok na prepravu ľudí a najmä nákladu, vína či syrov. Charakteristické boli svojím čierno-bielym spracovaním – farbami dechtu a svetlého dreva ihličnatých stromov, a tiež farbami erbu mesta Ulm, o ktorom vzdelanci vždy písali v superlatívoch.

NA SÚTOKU RIEK

Taliansky spisovateľ a germanista Claudio Magris spomína vo svojej knihe Dunaj – životopis rieky hrdých mešťanov, ktorí nemohli počas obliehania v roku 1376 navštevovať kostol za hradbami, preto si vo vnútornom meste postavili kostol nový. Jeho výše 160 metrov vysokej veži patrí dodnes svetové výškové prvenstvo. Magris sa odvoláva na rímske a stredoveké pramene, kde sa píše o „prvej dunajskej metropole, okrase Švábska či konkurencii Benátok, Norimbergu a Štrasburgu“. V jednej zo stredovekých vedút autor pridal k vyobrazeniu mestskej panorámy s hradbami a priekopami stručný opis „nádherného mesta v Švábsku na severnom brehu Dunaja pri jeho sútoku s riekami Iller a Blau, ktorých vody umožňujú splavnosť Dunaja. V tomto meste sa nachádza farský kostol, ktorý bol postavený za honosnú sumu 900 000 zlatých. Obyvatelia žijú čiastočne z obchodu a čiastočne z remesiel. Vyrába sa tu špeciálna tkanina z ľanu, bavlny a priadze“.

Slávny Ulm je vôbec prvým mestom na splavnom Dunaji, nie je teda náhoda, že práve tu vznikli jedny z najzaujímavejších riečnych plavidiel. Ich konečnej podobe predchádzal stáročný rozvoj pltníctva. Po rieke sa zväžalo drevo z lesnatých podunajských oblastí. Ulmské bárky vošli do širokého európskeho povedomia v časoch všeobecného ohrozenia počas tureckých vojen.

ĽUDIA PLNÍ ODHODLANIA

Aj v druhej polovici 17. storočia zostávali dôležitými dopravnými spojnícami vodné cesty. Ulmskí lodníci zväžali vojakov k bojiskám. V roku 1683, počas bojov o Viedeň, pricestovalo po Dunaji

okolo tritisíc, podľa iných zdrojov až päťtisíc bojovníkov. Viedencania tak spoznali jednoduché „Schwabens Plätten“ či „Ulmer Plätten“, teda švábske alebo ulmské bárky. Každá bola vybavená nápadným prístreškom na ochranu cestujúcich a nákladu. Plytký kýl umožňoval plavbu aj v prípade nízkeho stavu riečnej hladiny. Čoskoro sa bárky stali súčasťou života na horných úsekoch Dunaja. Zabezpečovali obchod a osobnú prepravu, dokonca sa riadili cestovným poriadkom. Keď na jeseň 1745 cestovali cisárovná Mária Terézia a cisár František I. z Frankfurtu do Viedne, v Ulme pokračovali po Dunaji a prepravu ich sprievodu zabezpečovalo 34 bárk.

Ulmské bárky smerovali až na šire uhorské roviny, teda za Viedeň či Prešporok. Rozľahlé oblasti ríše totiž zostávali od čias osmanských nájazdov vyľudnené a nemecky hovoriaci prisťahovalci ich kolonizovali. História pozná týchto dobrodruhov aj ako Dunajských Švábov. Ako naznačujú údaje Spoločnosti priateľov Dunaja z Ulmu, boli to ľudia plní odhodlania. Na jednej bárke sa ich tiesnilo aj dvesto. Prvú dunajskú výpravu vystáhovalcov z Ulmu do Uhorska eviduje kronikársky zápis z roku 1712. V roku 1786 sa na bárky nalodilo za tri mesiace

približne tritisíc vystáhovalcov. Nový domov Švábovia našli aj v kopcovitom regióne Banát. Pestrý etnický mix vytvárali v tomto dunajskom kraji spolu s Nemcami aj Maďari, Srbi, Rumuni, Česi a Slováci. Iní docestovali až do Dobružie, Besarábie a k pobrežiu Čierneho mora. Treba však spresniť, že termín Dunajskí Švábovia nie je celkom správny. Kolonisti zväčša pochádzali z južných nemeckých krajov. Zo samotného Švábska prišla len časť z nich, ďalší boli z Falcka, Alsaska a Lotrinska.

NA JEDNO POUŽITIE

Ulmská bárka bola prostriedkom na jedno použitie, a to z celkom prostého dôvodu. Hore prúdom sa plaviť nemohla, nebola stavaná na boj veslárov s prírodou. Preto ju v cieľi plavby rozobrali a drevo lodníci so ziskom predali. Na kratšie vzdialenosti niekedy kráčali popri rieke domov pešo a ťahali menšie člny s nakúpeným či vymeneným tovarom. Počas ciest dole prúdom dokazovali svoje lodnícke umenie. Pracovali ako jeden muž. Šesť-či osemčlenná posádka obratne narábala dlhými pádlami, určovala smer lode a vyhýbala sa skalám, plytčinám a ďalším nebezpečenstvám.

Výraz „Schachtel“, teda škatuľa, pochádza až z polovice 19. storočia. Údajne ho vymyslel istý radný zo Stuttgartu ako posmešnú prezývku podnikavých ulmských lodníkov, ziskuchtivých, no zjavne so zmyslom pre humor. Sami začali tento trebný pojem používať. Bolo to síce v časoch dovtedy nebyvalého technického rozmachu, no história ulmskej plavby stále písala slávne kapitoly. Napríklad v roku 1852 evidovali colníci zo stanice Engelhartzell pri Passau takmer 150 bárk na ceste z Ulmu do Viedne. Vtedy už mali niektoré zvýšenú kapacitu a dosahovali dĺžku až tridsať metrov. Ulmské dunajské nábrežie slúžilo aj ako prekladisko tovaru, najmä z Francúzska. Bárky dovážali do jadra Habsburskej monarchie luxusné produkty od najlepších francúzskych vín a syrov po jemné výrobky kožiarov a diela hodinárskych majstrov.

No výhody, rýchlosť i kapacity železnice sa nedali spochybniť a v roku 1897 sa skončilo komerčné využitie ulmských „škatúl“. A o ďalšie polstoročie aj nemecká prítomnosť na dolnom Dunaji. ●

ŠKATULE V SÚČASNOSTI

V Ulme sa stále venujú plavbe na „škatuliach“, avšak už iba v rovine turistickej atrakcie a voľnočasovej aktivity. Ulmskí lodiari stavajú bárky v zmysle tradičného stáročného postupu.

Menia sa akurát stavebné materiály a z bezpečnostných dôvodov pribudol pomocný motor. Plavidlá sú jednoducho rozobrateľné a zložiteľné. Dajú sa prepraviť nákladnými autami aj vlakom. Ulmskí milovníci Dunaja pravidelne organizujú plavby do Viedne, plavili sa už aj do Belehradu a do Čierneho mora. Tradičné švábske bárky nachádzajú uplatnenie u rybárov či dobrovoľných hasičov.

Na výletnej vlne

Text Petra Vrablicová
Foto Jana Čavojská

Ivan Sivák napriek tomu považuje rozhodnutie spojiť svoj život s výletnými loďami za najrozumnejšie rozhodnutie ešte nie úplne rozumného mladíka. Na riečnu výletnú loď vstúpil prvý raz v roku 2000 ako pianista. Dnes vedie spoločnosť Riseday, ktorá prevádzkuje štyri výletné lode na Dunaji, jednu z toho postavila v komárňanských lodeni- ciach a pripravuje stavbu ďalšej.

ROKY ZA KLAVÍROM

Láska na prvý pohľad to úplne nebola. „Rok som sa kalibroval, či zem alebo loď“, vysvetľuje Ivan Sivák, prečo si dal po prvej sezóne na vode prestávku. Rozhodlo to, že pracovná sezóna na lodiach bola dlhšia ako v lyžiarskych strediskách a na život tam nepotrebuje veľa peňazí. Takže všetko, čo zarobíte, si môžete odložiť. „Pravdepodobnosť, že si v mladom veku zarobíte na prvý byt, je preto vysoká“, opisuje svoje začiatky.

Neprijali ho na Ekonomickú univerzitu, a tak sa s priateľmi dostal na výletné lode. „Jeden kamarát začal, druhý išiel s ním, pribudol tretí a vznikla lodná komunitka chalanov z Petržalky.“ Stretávali sa v prístavoch, aby sa podelili o zážitky. Dvaja z nich s Ivanom vo firme pracujú dodnes. „Naša hŕstka nadšencov pri lodiach zotrvala“, pokračuje bývalý pianista.

Práca na riečnej výletnej lodi je školou života, príručkou samostatnosti, dobrodružným cestopisom, pavučinou prispôsobovania sa a tímovým športom, ktoré nepoznajú deliace čary pracovného a súkromného života.

Svet riečnych výletných lodí sa s tým hotelovým podľa neho nedá porovnať. Vyššia miera spolupatričnosti, ktorá sa vyžaduje v tímovej práci, zintenzívňuje vzájomné vzťahy. Z lode si nemôžete len tak niekam odskočiť alebo si zobrať deň voľna. „Ak chcete podiel na hromadnom prepitnom, ktoré pasažieri po skončení plavby nechávajú na recepcii, máte okrem svojej práce na starosť aj tú tímovú“, objasňuje

Ivan. Jej súčasťou je najmä „loading“ – nakládka a vykládka zásob do kuchyne a pracovne, kufrov pasažierov a ďalšieho vybavenia. „Navyše, nebola by pravda povedať, že sa ako muzikant na lodi pretrhnete“, pokračuje. Klavirista hrá zvyčajne večer, tri až štyri hodiny.

Keďže na lodiach začínal v dvadsiatich, bol prvým adeptom na všetky bočné práce. „Nielenže som sa podieľal na loadingu, ale pred raňajkami a obedom som pulíroval reštauračný príbor, aby mali umývači menej roboty. Boli časy, keď som robil viac hodín bočných prác ako samotného hrania“, spomína.

AKO CHUTIA PARADAJKY

Jeho čas na klavírnej stoličke sa však postupne naplnil. Po piatich rokoch za pianom strávil s krátkym medziobdobím na recepcii ďalších päť rokov ako cestovný delegát. „Plavil som sa na Rýne, Mohane a Labe, v Rusku medzi Moskvou a Petrohradom, a sedem mesiacov som strávil na oceánoch“, rozpráva. Jeho najobľúbenejšími zastávkami boli Bratislava, Viedeň a Budapešť. „Cítil som, že som tu doma. Konečne som si mohol zariadiť aj voľný čas.“

Južnejšie si Ivan obľúbil Belehrad, hoci leží na Sáve a vyžaduje si z Dunaja jemnú odbočku. Najväčšie čaro a nádych exotiky má však podľa neho ukrajinská delta s malou rybárskou dedinkou Vylkove. „Tam sa zastavil čas. Ľudia žijú veľmi jednoducho. Neriešia neexistujúce problémy, ako to zvykne bývať vo veľkomestách“, približuje atmosféru obce ležiacej v Odeskej oblasti na hranici s Rumunskom s približne deväťtisíc obyvateľmi. „Miestni sú spätí s prírodou a dianím v dunajskej delte. Nemajú veľa možností, preto sa snažia byť sebestační. Každý má svoju záhradku a rybársku loďku. Život plynie pomaly a myslím, že vďaka tomu sú ľudia vníma- vejší. Mal som pocit, že sa nezaoberajú zbytočnosťami.“

Ako cestovný delegát sa rád prechádzal po trhu, kde ovocie a zelenina nevyzerali ako dokonalé guľaté objekty a chutili presne tak, ako keď mal sedem rokov a babička mu narezala paradajku a papriku s chlebom a s maslom.

„Z lode sa vynášali veci nakúpené vo Viedni a v Budapešti. Posádka ich vymenila za koláče, šaláty, paradajky, fialovú cibuľu a jedlá od výmyslu sveta, takže sme ďalší týždeň jedli iba domáce produkty.“

Dedinu navštevoval v trojtýždňových intervaloch. Loď, na ktorej sa plavil, patrila ukrajinskej štátnej spoločnosti a prevádzkovala ju ukrajinská posádka. Jej členovia väčšinou pochádzali z Vylkova alebo z prístavného mesta Izmail. „Keď sme priplávali, čakali nás všetky mamy, babky, sester- nice a bratrance. Z lode sa vynášali veci nakúpené vo Viedni a v Budapešti. Posádka ich vymenila za koláče, šaláty, pa- radajky, fialovú cibuľu a jedlá od výmyslu sveta, takže sme ďalší týždeň jedli iba domáce produkty.“ Nebolo jediného člena posádky, ktorý by počas plavby nespomenul, ako majú chutiť pravé paradajky. Nie ako tie z Nemecka, Rakúska alebo Holandska, odkiaľ loď zásobovali.

DOVOLENKOVÁ POHODA

Práca na riečnych výletných lodiach bola pre Slovákov atraktívna približne do roku 2010. „Potom sa otvorili možnosti pracovať v Alpách. Hotely fungujú v zimnej aj letnej sezóne, dávajú teda celoročné zmluvy aj s voľnom a možnosťou ubytovať blízku rodinu“, vysvetľuje Ivan Sivák. Dnes tvorí posádky lodí personál najmä z Indie, Indonézie, Filipín, Srbska, Bosny a Hercegoviny. Slovákov je len pár na vedúcich pozíciách.

„Veľká škola života sa začína, keď na seba narážajú kul- túry. Stačí otázka, kto má čo rád na obed. Čašník z Ukrajiny má rád boršč, no páni kuchári z Indonézie majú radi veľa ryže“, poukazuje bývalý sprievodca na drobnosť, ktorá by bez správneho prístupu mohla vyvolať problém.

Zatiaľ čo životný priestor posádky je veľmi kompaktný a dynamický, hostia si platia za dovolenkový pokoj a po- hodu. Úlohou delegáta je vytvoriť ju a udržiavať. Najľahšie je to podľa Ivanových skúseností na takzvanej „sedem- dňovke“, najštandardnejšej plavbe z nemeckého Passau do maďarskej Budapešti, ktorú majú radi aj delegáti, keďže loď stojí každý deň v inom meste. „Samotná cesta vám pomáha urobiť atraktívny program. V porovnaní so štrnásťdňovkou, keď sa plavíte z Passau do dunajskej delty, tu nemáte dni, keď sú hostia celý deň iba na lodi.“

Rieka na dolnom toku aj vyzerá inak. „Dunaj má od Belehradu nadol prírodný charakter. Na brehoch nie je toľko zaujímavostí ako na hornom toku, kde máte mikrofón v rukách každých desať minút a vysvetľujete hosťom, čo vidia napravo a čo naľavo.“

Aj posádka si chce niekedy vydýchnuť, stretnúť sa, po-grilovať či osláviť narodeniny. „Väčšinou som vtedy ozna-moval hosťom, že na slnečnej palube bude párty. Bolo pre mňa dôležité, aby bola posádka späť s hosťami. Často som na zadnú stranu denného programu písal krátke životopisy a zaujímavosti o personáli. Hostia sa tak dozvedeli, kde Sudi z Indonézie vyrastal, kde býva, že má doma deti,“ opi-suje Ivan. Delegát pianista tým lámal hranicu neosobnosti. Personál získal tvár a meno, hosť predstavu o jeho živote. Návštevníci sa prišli pozrieť na oslavu posádky, pripili si k narodeninám. Vytvorilo sa porozumenie, obyčajný ľudský vzťah. „Pasažier si zriedka zapamätá, že tu jedol najchrumkavejší rezeň. Väčšinou bude rozprávať o tom, čím ho zaujali ľudia.“

POSÁDKA, PONOR A DOBRÝ TLAK

Všetci sa musia vyrovnáť s tým, že na lodi sú súčasťou nie-čoho, čo prestane existovať, keď loď opustia. „S niektorými po čase prehodíte iba pár viet, s inými prekročíte hranicu lodného života a vytvoríte si dlhodobé vzťahy. Aj vzťahy na lodiach sa však líšia. Na riečnej je štyridsať členov posádky, na zaoceánskych aj tisíc. Je to buď dedina alebo veľko-mesto,“ myslí si Ivan.

Ponuka služieb a charakter plavby zas predurčujú, pre akú vekovú skupinu pasažierov budú atraktívne. „Plavbu na mori hodnotím ako veľkú párty. Staršia generácia chce zase najst pokoj a vidieť pekné, zaujímavé mestá.“ Preto to star-sích ťahá skôr na rieku. Z času na čas sa tam však objavia aj mladší pasažieri. „Zaujímajú sa o históriu, nevyhľadajú diskotéky. Ich deti sú obdivuhodne podobné. Keď sa ich spýtam na McDonald’s, tak mi povedia, že má veľa éčok,“ smeje sa Ivan a dodáva, že rodiny moderného hipsterského charakteru na lodiach síce existujú tiež, no nie je ich veľa.

Mnohí z pasažierov stále nepoznajú Bratislavu, čo Ivana neprestáva udivovať. „Všetci poznajú Viedeň a Budapešť a majú od nich patričné očakávania. Od Bratislavy neočaká-vajú nič. Potom sú pozitívne prekvapení.“ Bratislava si tu-ristov získa aj tým, že loď stojí priamo v centre. Stačí prejsť cez cestu a sú v srdci mesta. „Pre pasažierov vo veku nad 60 rokov to nie je také vyčerpávajúce,“ hovoria Ivanove skúse-nosti. Najviac o Bratislave zväčša vedia obyvatelia východ-ného Nemecka. „Američania sú ňou očarení. Maličkosti ich nadchýňajú oveľa viac ako Európanov. Wow, wow, wow počujete iba od amerických pasažierov. Nehovoriac o tom, keď sú svedkami našich tradícií. Celé je to pre nich wow.“

Aj vďaka stále rastúcemu záujmu o riečne plavby čaká bývalého pianistu ďalšia výzva. Po Albertine, ktorú dokončil počas pandémie a po tridsiatich rokoch to bola prvá ho-telová loď, ktorá vyplávala z komárňanských lodeníc, pri-pravuje stavbu ďalšej lode. Ako sa bude volať, zatiaľ netuší. Chce však dosiahnuť, aby sa pomer 80 % entuziazmu a 20 % metodiky z prvého projektu vymenil. V tom, čo robí loď dobrou, má už jasno. Je to posádka, ponor, ktorý zvládne aj úseky rieky s nízkou hladinou, dobrá spotreba a konštantný tlak vody, aby sa ráno mohlo osprchovať aj 180 pasažierov.●

„Pasažier si zriedka zapamätá, že tu jedol najchrumkavejší rezeň. Väčšinou bude rozprávať o tom, čím ho zaujali ľudia.“

Na lodi pri Viedni odchovávajú de-saťtisíce malých jeseterov. Možno nanovo osídlia dunajské vody a raz budú opäť slobodne migro-vať z Čierneho mora až k nám.

Text Jana Čavojská

Foto Jana Čavojská, BOKU, Johannes Zinner, Christian Furthner

Riešenie pre vyzy

Na dunajských vlnách pri brehu Donauinsel vo Viedni sa hojdá loď označená siluetami jeseterov. Thomas Friedrich s ďalšou výskumníčkou, Chiarou, na palube práve čipujú ryby pred vypustením do Dunaja a odoberajú z nich vzorky. Jesetery prežili na našej planéte približne 200 miliónov rokov. Nepodobajú sa na žiadne iné stvorenie, vyzerajú trochu ako draky. Najväčší z nich, vyza veľká, môže dorásť do dĺžky až sedem metrov a žije aj 150 rokov. Pre svoju reprodukciu však potrebuje migrovať z pobrežných vôd Čierneho mora hlbínami dolného Dunaja až na horný tok rieky. Znemožnila jej to výstavba priehrad, hlavne Železných vrát medzi Rumunskom a Srbskom pred päťdesiatimi rokmi. Podľa koor-dinátora projektu LIFE Boat4Sturgeon Thomasa Friedricha z viedenskej

BOKU University to bol posledný klíneček do rakvy. Správy o decimovaní populácií jeseterov v Dunaji sa ob-javujú už od stredoveku. „Vieme, že v 18. storočí ich rybári lovili tak, že prehradili celý tok rieky zábranami,“ hovorí. „Tomu unikla málokterá veľká ryba.“ Koncom 19. storočia prišiel do módy kaviár. Predtým ho nepovažovali za delikatesu. No zrazu sa predával za veľké peniaze a populácia rýb na to doplácala.

MATERSKÁ VODA

Thomasov tím sa prostredníctvom európskych projektov a v spolupráci s univerzitami, rakúskymi minister-stvami, samosprávou a neziskovými organizáciami snaží zachrániť po-puláciu štyroch druhov dunajského jesetera pred vyhynutím. Srdcom zá-chrany je táto loď, niekoľko rybníkov

neďaleko dunajských brehov na území Rakúska a menšia chovná stanica v Slovinsku. Do nádrží v lodi neustále priteká voda priamo z Dunaja. Je to dôležité hlavne pre najmladšiu rybiu generáciu. „Prostredníctvom takzvanej materskej vody sa do rýb vpečatujú informácie o ich prirodzenom správaní a adaptujú sa na vodu, v ktorej potom budú žiť,“ vysvetľuje mi Heidi, ktorá po lodi sprevádza návštevníkov a škol-ské skupiny. „Nevieme, ako presne to funguje, ale postup odchovávať mladú generáciu vo vode, v ktorej má neskôr žiť, je rokmi overený. Pri starších rybách už materská voda nie je taká dôležitá.“

Loď získali do projektu od rakúskej Správy vodných ciest. Prerobili ju podľa svojich potrieb a od marca tohto roku slúži na oplodňovanie a dozrievanie ikier, liahnutie rýb a ich odchov. Ďalšie ryby sú v rybníkoch. „Nechceme ich mať všetky na jednom mieste, aby sme neprišli o všetok ge-netický materiál, keby sa niečo stalo,“ hovorí Thomas. Druhý dôvod je, že so stokilovými vyzami veľkými sa ťažko manipuluje. Preto sem privážajú len samice, ktorým v bruchu dozrievajú vajíčka. Nedeje sa to každý rok. „Pod ultrazvukom kontrolujeme, ktorá je gravidná. Vajíčka z nej potom získa-vame masážou brucha. Jeden odber trvá dvadsať sekúnd, zrealizujeme ich

šetrným spôsobom päť s odstupom desiatich hodín,“ objasňuje vedec. Kaviárové farmy fungujú podobným spôsobom, ryby kvôli ikrám nezabíjajú, no namiesto masáže ich vyberajú chirurgicky: samici urobia niečo ako cisársky rez a brucho potom chirurgicky zašijú.

V KAMIÓNE ZA SLOBODOU Odber spermii je jednoduchší, do samcovho pohlavného orgánu sa zavedie hadička a vedci získajú niekoľko mililitrov roztoku. Ten potom miešajú s vajíčkami. Oplođené vajíčka sa ďalej vyvíjajú v nádržiach v útrobach lode 7 až 10 dní. Po vyliahnutí malé rybky ešte nepripomínajú jesetery. Po desiatich dňoch spotrebujú svoj žltkový vak a začnú prijímať potravu. Tento rok sa podarilo priviesť na svet potomstvo troch samíc jesetera ruského a desiatich samíc jesetera malého. Narodili sa desaťtisíce nových rýb. 130 000 z nich je ešte v chovnej stanici, ostatné vypustili do Dunaja. Robia to z loďky, malé ryby vypúšťajú na určené miesta v dĺžke niekoľkých kilometrov.

Vypúšťanie vyzy veľkej je komplikovanejšie. Deje sa v rumunskom a bulharskom Dunaji, pod priehradou Železné vráta. Vozia ich tam v kamióne. „Je to pätnásť hodín šoférovania, s rybami v návese sa nemôžete zastaviť na noc,“ usmieva sa Thomas.

Do jeseterov sa zamiloval ako tínedžer. Vyzerali inak než čokoľvek iné, čo žije na našej planéte. Vyrastal pri Linzi s Dunajom za humnami, svoje prvé jesetery mal, samozrejme, z obchodu so zvieratami. „Odvtedy bolo jasné, že s nimi budem pracovať. Moje štúdium sa zameralo na ryby. Potom som sa stal súčasťou výskumného tímu, venovali sme sa dunajským jeseterom, postupne som získal prvé projektové granty.“ Jeho aktivity vyústili až do grantu na tento veľký projekt. Zatiaľ beží do roku 2030 a plánujú v rámci neho vypustiť do Dunaja 1,6 milióna rýb. Ale Thomas vie, že nemôže prestať. Keďže vyzy pohlavne dospievajú až okolo dvadsiateho roku života, ukáže sa po dlhšom období, či sa ich populácii podarilo v dunajských vodách adaptovať a či sa ryby dokážu rozmnožovať samé natoľko, aby udržali svoj druh pri živote.

Zákon ich zatiaľ podľa Thomasa chráni nedostatočne. Na dolnom

„Samica vyprodukuje kaviár s hmotnosťou 10 až 20 % svojho tela, a kilogram kaviáru vyzy veľkej stojí 7 až 10 000 eur.“

Dunaji je pytliactvo vraj rozšírené enormne. Vyzy veľké, ktoré tam volajú belugy, sú pre chudobných rybárov požehnaním. „Za niekoľko metrovú vyzy môžu dostať toľko, čo zarobia za celý rok,“ hovorí Thomas. „Ide o sociálny problém: ak človek nemá možnosť zarobiť si inak, a zrazu vidí možnosť, ako zabezpečiť svoju rodinu, je preňho ťažké hodiť takú rybu naspäť do Dunaja, aj keď chcel pôvodne uloviť niečo iné a vyzy ulovil náhodou.“

AKO PREJŠŤ PRIEHRADAMI Rodičovské ryby získali do projektu z rybích fariem v Rumunsku, Bulharsku a Taliansku. Mnohé z nich majú stále ryby, ktoré kedysi legálne vylovili z Dunaja, alebo ich potomkov. Každú najprv geneticky skontrolovali, či naozaj pochádza z Dunaja alebo ju priviezli z Kaspického mora. Snažili sa aj nemať veľa spríbuznených rýb, aby bola budúca populácia geneticky čo najpestrejšia.

Ryby potom vykupovali. Niektorí majitelia kaviárových fariem boli nápomocní, pre iných to bol tvrdý biznis. Jedna samica vyprodukuje kaviár s hmotnosťou 10 až 20 % svojho tela, a kilogram kaviáru vyzy veľkej stojí 7 až 10 000 eur. „Takže cenu 15 000 eur za takú rybu môžeme považovať za dobrú,“ konštatuje Thomas.

Zo štyroch druhov, ktoré vo Viedni odchovávali – vyza veľká, jeseter ruský, hviezdnatý a malý, nemigruje do Čierneho mora len jeseter malý. Životný cyklus ostatných v minulosti zahŕňal cestu z pobrežných oblastí Čierneho mora hore prúdom Dunaja až na územie dnešného Slovenska, Rakúska a nemeckého Bavorska. Tam sa ryby neresili, rozmnožovali a potom sa vracali do mora. Rovnakú púť podstupovali mladé, aby sa potom, keď dosiahnu dospelosť, opäť vracali na horný tok dať život ďalšej generácii. Jeseter malý sa zas presúval v dunajskom toku, ako chcel.

Migráciu zastavili priehrady. Iste, existujú rybochody, ale... „Žiadny z nich nie je vhodný pre jesetery,“ objasňuje Thomas. „Sú veľké a sú to ryby veľkej rieky. To znamená, že rady zostávajú v hlbokých úsekoch. Do malého umelého prúdu nevplávajú, akokoľvek dobrý je pre iné dunajské druhy rýb. Takže potrebujeme

špecifické vybavenie.“ Tie technické riešenia vraj už existujú. Napríklad rybíe výťahy. Je to však veľká investícia a kým k nej prevádzkovateľov elektrární nedotlačí zákon, sami od seba ju pravdepodobne nepodstúpia. „K tomu treba myslieť na migráciu dolu prúdom,“ pokračuje Thomas. „Veľké ryby neprejdú turbínami, rozsekali by ich.“ On sám je optimistický. Vraj musí byť. Verí tomuto projektu a dúfa, že keď budú ryby, ktoré vypúšťajú do rieky teraz, dospelé, priehrady budú mať pre ne riešenie. ●

Text Juraj Červenka
Foto Library of Congress, Prints
& Photographs Division, Wikipedia

Zmizol vo

Zapadajúce slnko osvetľuje dunajskú hladinu medzi skalnatými kopcami. Posledné lúče dopadajú aj na zelený ostrov, maličký kúsok Orientu na európskej veľrieke s mešitou a budovami v tureckom štýle. Vymazal ho čas a necitlivé zásahy človeka.

Dunaj vždy určoval hranice európskych krajín. Tie sa nespočetnekrát menili. Riečny veľikán tu je bez ohľadu na ľudské rozmery. Keď čítame mapu od dunajského prameňa po ústie, zaujímavé úseky sa striedajú s tými ešte zaujímavejšími – najväčší európsky riečny meander v Hornom Rakúsku, najväčší európsky riečny ostrov na Slovensku, európske mestské klenoty tvorené umom človeka a silou rieky či dunajská roklina a jej okolie na dnešnom srbsko-rumunskom pomedzí. Riečne údolie, ako inak, najmohutnejšie v Európe.

ŽELEZNÉ VRÁTA

Tadiaľto viedla aj hranica hraníc, antický Limes Romanus oddeľujúci kultúrny svet Rimanov od „barbarika“. Kaňony, známe ako Železné

vráta, kadiaľ si veľriečka rázi cestu do Valašskej nížiny, nazývali synovia večného mesta Katarakty. Tento názov zostával v povedomí lodníkov aj v 20. storočí. Najzradnejší dunajský úsek so silnými prúdmi a nebezpečnými skaliskami, ktoré rieku zovreli v ťažko splavnej úžine. Výzva pre staviteľov a dopravných plánovačov. Železné vráta v skutočnosti nie sú jednou roklinou, ale sústavou štyroch kaňonov predelených kotlinami v dĺžke asi 120 kilometrov.

Skutočnú reguláciu toku tu mohol zabezpečiť až rozvoj technológií v druhej polovici 19. storočia. Skalnaté prekážky odpálili dynamitom, problém silného prúdu však zostal. Presnejšie, prehĺbenie koryta jeho intenzitu ešte zvýšilo. Zvírené vody zostávali nevysspytateľné ako košava, silný dunajský

BABA CAIA

V oblasti Železných vrát sa po výstavbe priehrady a zdvihnutí hladiny Dunaja mnohé zmenilo. Skala Baba Caia však i dnes vyčnieva z rieky pri rumunských brehoch. Veľmi dobre ju vidieť spoza múrov pevnosti v Džerdape na srbskej strane, ktorá chráni vstup do úžiny. Okolo Baba Caia sa lodníci plavili tesne predtým, ako dosiahli Katarakty. Pri Baba Caia sa modlili aj krstili mladých nasledovníkov. Skala bola varovaním, že každá chyba sa môže vypomstiť, a tiež námetom pre legendy. Istý tyranský vládár tu vraj prikoval svoju manželku. Podľa inej verzie príbehu išlo o srbské dievča, ktoré sa nechcelo poddať sultánovi. V prípade tretieho variantu bola nešťastnicou krásna Turkyňa, zamilovaná do maďarského junáka.

viator, spôsobujúci vysoké vlny. Bezpečne prekonať Sipský kanál, otvorený v roku 1896 ako oslavu Uhorska a jeho technického pokroku, dokázali len skúsení lodníci. Plavbu proti sile toku zabezpečovali v tom čase reťazové remorkéry osvedčené napríklad na Labe. Lode previazali a ťahali reťazou na navijaku pomocou silného motora. Ten nahradil po stáročia využívanú ľudskú a zvieraciu silu. V 20. storočí potom dunajské plavidlá zväčša ťahali

z brehu lokomotívy. Ich trať v nepokojných časoch ničili armády či letecké nálety.

PEVNOSŤ NA OSTROVE

Tabula Traiana, odkaz Rimanov na ich najslávnejšie časy sa dodnes vyníma nad dunajskou hladinou v útrobach Železných vrát. Nikdy nebolo impérium tak rozsiahle ako za Trajána, v poradí 13. cisára, rodáka z mesta Italika na Pyrenejskom polostrove. Cestu pre vojsko dokázali antickí stavitelia vybudovať aj v skalnatom teréne nad riekou. „Otec vlasti, po tretí raz konzul, vyhĺbil horské skaly a pomocou drevených trámov urobil túto cestu,“ čítajú z Trajánovej tabule už dve tisícročia ďalšie a ďalšie generácie.

Zo zovretia skál sa lode oslobodzujú až pri rumunskom meste Oršova. Dominantou súčasnosti sú jeho jednotvárne paneláky. Presnejšie, je to nová Oršova, tá stará, historická a malebná s úzkymi dláždenými uličkami, bola zničená a zatopená. Pri Oršove vystupoval nad hladinu Dunaja ostrov Ada Kaleh, čarovný a tajomný, turecký a neskôr rakúsko-uhorský, a so smutným koncom. Armáda habsburskej ríše na ostrove dlhom približne dva kilometre a širokom 400 metrov vybudovala pevnosť s podzemnými chodbami a skladmi munície. Odtiaľ pochádzal jeho turecký názov Ada Kaleh, teda opevnený ostrov.

LÁSKA A KVETY MARHULE

Maličký kúsok zeme, izolovaný dunajskými vodami, sa dejinnými zhodami okolností stal jedným z najzvlášťnejších miest Európy. Poskytol útočisko moslimom utekajúcim pred

Srbmi – vrátane bývalých janičiarov unikajúcich pred pomstou. Takmer až do svojej stovky tu žil učenec a vyhľadávaný liečiteľ Miškin Baba z Buchary. „Na ostrove uprostred veľkého dunajského prúdu bolo rajske živobytie. Ada Kaleh, to bolo preslávené pašerácke hniezdo,“ pridala ďalšiu tvár ostrova reportáž z roku 1913 v novinách Čech. Pred prvou svetovou vojnou navštívil Ada Kaleh aj dopisovateľ kežmarského týždenníka Karpathen Post. Opisoval pohostinných, i keď trochu zanedbaných tureckých mužov, miestny bazár, silnú kávu a vynikajúce sladkosti. Počas prvej svetovej vojny sa ponad Ada Kaleh ostreľovali rakúsko-uhorskí a srbskí delostrelci, aby napokon vyhral niekto tretí. Ostrov získalo Rumunsko.

Kto na Ada Kaleh prišiel, zostal fascinovaný – to sa nezmenilo ani za vlády Bukurešti. „Akoby som sa ocitol v stratenom, predpotopnom svete, kde žije akýsi vyhynutý druh. Muži nosia archaické slivkovo sfarbené fezy a široké vrecové nohavice,“ písal v roku 1934 anglický dobrodruh Patrick Leigh Fermor. Kolorit ostrova dotvárali početné kolónie žiab a bujná vegetácia, rozkvitnuté ružové záhony, magnólie, gaštany či olivovníky. „Ada Kaleh, Ada Kaleh, na tvojej čarovnej zemi nádherné rozkvitla láska a kvety marhule. Ada Kaleh, Ada Kaleh, rastie aj moja láska zo sna,“ spievala populárna rumunská speváčka Gigi Marga.

Kapitán Československej plavby dunajskej Amon Baláž uverejnil v časopise Náš Dunaj fotografie zahalených tureckých žien. Bolo by však chybou chápať Ada Kaleh ako výlučne turecký ostrov. K domácim patrili ľudia

s koreňmi v rôznych častiach multi-etnickej Osmanskej ríše – albánskymi, kurdskými, bulharskými či arabskými, a tiež Maďari a Rómovia.

TRAJÁNOV MOST

V roku 1964 sa zástupcovia Rumunska a Juhoslávie dohodli na vybudovaní gigantickej priehrady Železné vráta. Projekte, v ktorom pre Ada Kaleh nebolo miesto. Pevnosť kameň po kameni rozobrali a nanovo vystavali na blízkom ostrove Šimian. Komunita ostrovanov zanikla. Jej členovia sa koncom 60. rokov minulého storočia nútene sťahovali do rumunskej Dobružde, kde žije turecká menšina, do samotného Turecka či do neďalekého mesta Oršova. Domy, kde vyrastali, a ich najdrahšie miesta potom vymazali z povrchu zemského výbušné nálože a tanky. Napokon ostrov v roku 1970 zaplavila voda. Dunajská hladina stúpila o tri desiatky metrov. Trajánovu tabuľu predtým premiestnili.

Prívlastkom s „naj“ sa pri spoznávaní dunajských reálií často nedá vyhnúť pri dolnom konci Kataraktov. V miestach, kde sa dnes pozeráme zo srbského Kladova na mesto Turnu Severin na rumunskej strane, viedol v období antiky rímsky most. Nepochybne najväčšie mostové dielo svojej doby, zhmotnenie umu vyhláseného staviteľa Apollodorosa z Damasku. Vznikol na začiatku 2. storočia pre potreby rímskych vojakov v boji proti Dákom. Dunajské premostenie Rimanom pomohlo, zároveň ich aj ohrozovalo. Preto bola stavba už za vlády Trajánovho nástupcu Hadriána rozobraná ako súčasť opatrení proti barbarickým nájazdom. Zostali len zvyšky pilierov a vyobrazenie mosta na Trajánovom stĺpe v strede Ríma, aj s portrétom jeho projektanta. Apollodoros patrila k obľúbencom cisára Trajána, osud mal však rovnaký ako jeho dielo. Hadrián ho dal popraviť.●

vlnách

Dunaj nemá prameň. Jeho príbeh sa začína kdesi medzi vysokými smrekmi v Čiernom lese v Nemecku. Na prameň európskeho veľtoku je tam viacero adeptov, a v ich vzájomných sporoch už prehovorili aj päste.

„Prameň Dunaja opeknel, keď ho navštívil nemecký cisár Wilhelm II.,“ informuje návštevníkov tabuľka v parku v Donaueschingene. Dunaj podľa nej pramení do nádrže hneď vedľa zámčoka vojvodov z Fürstenbergu. Betónová platňa pri ceste nesie nápis Donauquelle, Prameň Dunaja. V nádrži sa zrkadlí kostolná veža, súsošie s malým Dunajom vylievajúcim vodu z nádoby, stromy aj turisti s fotoaparátmi. Voda tu pramení z podzemného jaskynného systému. Po pár metroch sa však vlieva do rieky Brigach.

STRÁŽCOVIA PRAMEŇOV

Strážca prameňa horskej riečky Breg vysoko v horách, Franz Dold, je akoby vystrihnutý z iných časov. Nosí okuliare v okrúhлом kostenom ráme a fúzy vykrútené dohora, aké

Text a foto Jana Čavojská

RIEKA

Dunaj je ohromný pojem a pochopiť ho môžeš, len ak s ním žiješ, povedal mi kedysi v Srbsku kompár Miloš. Ja s ním žijem už dvadsať rokov – a toto je náš príbeh.

„V Čiernom lese máme príslovie: Brigach und Breg bringen die Donau zu weg. Brigach a Breg spolu vytvárajú Dunaj.“

boli v móde pred sto rokmi. Jeho dobrácke modré oči nenasvedčujú tomu, že v spore o prameň Dunaja neváhal párkrát použiť päste. Hlavne proti starostovi Donaueschingenu.

Franz sa narodil na farme 300 metrov pod prameňom Bregu. V okolí je ich ešte niekoľko. Ľudia tu takto žili odjakživa. Hospodárstva v kopcoch v zime zapadali snehom. Susedia sa navštevovali na lyžiach a počas dlhých tmavých večerov vyrábali kukučkové hodiny. Pozemok s prameňom riečky kúpili Franzovi rodičia. Do Čierneho lesa prichádzalo čoraz viac turistov, tak chceli vybudovať hostinec. Vtedy nikoho nenapadlo, že potok vyvierajúci v nadmorskej výške 1 078 metrov má niečo spoločné s Dunajom. „Tu v horách mala kedysi prameň každá sedliacka usadlosť,“ vysvetľuje Franz. Jeho život je bojom o uznanie Bregu ako hlavného zdroja Dunaja. Sú tu atrakcie, infopanely, mapy. Breg pramení spod zadku nahého dlhovlasého obra. Bez obáv, prirodzenie má ukryté v kameňoch. Je to rímsky riečny boh Danubius.

Ďalším adeptom na začiatok Dunaja je Brigach. Vyvierá na farme

↖ Franz Dold pri prameni Bregu.

← Donautal s kláštorom Beuron vľavo pri rieke.

↑ Brigach vyvieral v pivnici sedliackeho domu. Hansjörg Heinzmann ho presmeroval do jazierka.

→ Klobučník Andreas Nuslan.

Hirzbauernhof v mestečku Sankt Georgen. Ekofarmár Hansjörg Heinzmann na márne spory nemá čas. Je zapriahnutý do práce okolo päťdesiatich kráv a veľkého pozemku. „Brigach pramenil po celé stáročia do pivnice nášho domu,“ vysvetľuje. On ho presmeroval von do umelého jazierka. Potok z neho vyteká a kľukatí sa po zelených lúčach, na ktorých sa pasú kravy.

O skutočnom prameni Dunaja sa Hansjörg Heinzmann vyjadruje zmierlivo. „Tu v Čiernom lese máme príslovie: Brigach und Breg bringen die Donau zu weg. Brigach a Breg spolu vytvárajú Dunaj.“

SPOJNICA MORÍ

Mladý Dunaj tečie prekrásnym krajom. Nemci ho volajú Donautal, Dunajské údolie. Rieka sa kľukatí lúčami, občas obide statok či mestečko, a nad ňou sa do výšky týčia skaly. Cyklochodníky lákajú výletníkov a vodáci splavujú rieku na farebných kanojkách. Strmé skaly zas využívajú lezci.

V minulosti, keď tadiaľto cestovali pútnici, orientovali sa len podľa výrazných prírodných útvarov alebo stavieb. Od 11. storočia bol takým poznávacím znamením aj kláštor Beuron. Impozantnú stavbu vidno z diaľky. Ešte ďalej znejú každú hodinu zvony. Po tridsiatich kilometroch rozprávka pokračuje. Sigmaringen. Krásny zámok stále patrí rodu Hohenzollern-Sigmaringen. Jeho súčasní vlastníci stále používajú titul pruských princov a princezien a priamo v zámku časť roka aj bývajú.

Kelheim spoznáte podľa žltej stavby kruhového pôdorysu na kopci nad mestom. Volá sa Sieň slávy a postavili ju na počesť víťazstva nad Napoleonom v Bitke národov pri Lipsku. Dolu pod ňou odbočuje od Dunaja Mohansko-dunajský prieplav. Dokončili ho v roku 1992. 171 umelo vybudovaných kilometrov spojilo Čierne more so Severným. Lode musia po ceste prekonať kopec s prevýšením 175 metrov. Služi na to 16 plavebných komôr. Na piatich miestach sa lode plavia betónovým korytom na spôsob akvaduktu, na trase sú aj 3 oceľové mosty.

PRÍBEHOV

V KRAJINE ZÁZRAKOV

Nemci nezamykajú kostoly. Aj do dómu v Regensburgu sa dá pozrieť kedykoľvek. Oproti je predajňa klobúkov. Nie hocijakých. Vznešené mesto si vyžaduje vznešené klobúky. Ako vystrihnuté z doby, keď bol bez klobúka muž ako nahý.

Stroje vyzerajú ako z múzea. Rezacie a naparovacie mašinky však neúnavne pracujú. Andreas Nuslan s ich pomocou postupne pretvorí neformálny kus materiálu na elegantný klobúk. Z jeho dielne vyšiel aj čarovný klobúk pre Johnyho Deppa vo filme Alicia v krajine zázrakov.

V roku 1875, keď Andreasov praprapratoec manufaktúru Hutkoenig zakladal, bolo všade veľa klobučníkov. Klobúk vtedy nosil každý. Chránil za každého počasia: zdržiaval dážď a sneh, tienil pred slnkom, zohrieval v chlade. Zároveň bol dôležitým módnym doplnkom. Existovali tucty farieb a štýlov. Doba sa však zmenila. Ľudia prestali nosiť klobúky. A v 60. a 70. rokoch minulého storočia klobučnícky priemysel v Európe úplne skrachoval.

Preto sú pokladom Nuslanovcov formy. Majú 10 000 foriem z lipového dreva. Každý klobúk treba vytvárať na drevenej forme. Klobučník potrebuje formy rôznych veľkostí, zvlášť na mužské a zvlášť na ženské hlavy.

Andreas garantuje, že jeho klobúky vydržia aj 25 rokov. Na rozdiel od tých lacných z Číny. Tešia ho zákazníci, ochotní cestovať do Regensburgu po kvalitné klobúky zo všetkých kútov sveta, a to, že klobúky sa opäť dostávajú do módy. On má klobúk na hlave neustále. „Dám si ho hneď, ako sa zobudím a skladám si ho až večer v posteli.“

↑ Výrobcovia tradičných drevených lodiek s plochým dnom, otec a syn Rudolf a Christian Königsdorferovci.

→ Zákruty pod Straubingom v Nemecku z pohľadu kapitána nákladnej lode.

Klobúk, ktorý má na hlave, si vyrobil pred 20 rokmi. A stále je ako nový.

MAJSTRI LOŽKÁRI

Nemecko a Rakúsko zdieľajú vodnú elektrárňu Jochenstein. Stavba s oblúkmi je takmer pôvabná. Pri vjazde do plavebnej komory proti prúdu stojí na skale socha svätého Jochena. Má chrániť lodníkov. Pri mojej prvej plavbe po Dunaji, bolo to na nákladnej lodi Mirela, sa tu na mňa pripravovali s vedrami vody. Lodnícky krst. Palube to nevadí. Našťastie bolo leto. Pretože ani počasie vás neochráni. Dunaj má dve takéto miesta: sochu svätého Jochena a skalú Babakaj v dunajských kataraktoch v Rumunsku.

Medzi Passau a Aschachom bolo kedysi 13 výrobcov tradičných drevených lodiek s plochým dnom, nazývaných zille. Zostali dvaja. Zhodou okolností v tej istej dedine, vo Wesenuferi. Po majstrovi Rudolfovi Königsdorferovi prevzal dielňu pred ôsmimi rokmi jeho syn Christian. „Je to pekná práca. A veľmi pozitívna,“ povedal mi. „Ľudia si loďky objednávajú, aby s nimi mohli tráviť voľný čas. Majú ich spojené s príjemnými vecami. Preto je každý šťastný a usmieva sa, keď mu zille odovzdávame.“ Ročne vyrobia okolo 70 bárók. Pre rakúskych, nemeckých a švajčiarskych klientov. A pre ha-sičov. Tí ich používajú v prípade vysokej vody a pri záplavách. Zille unesie aj 200 kíl a keďže má ploché dno, môžu ju použiť aj v zaplavených uliciach.

Dom a dielňa Wittiovcov je pri zátok s malým prístaviskom. Majster Anton nás na svojej zille previezol impozantnou dunajskou zákrutou pri Schlögene. Bol krásny letný deň. Hladinu Dunaja križovali aj ďalšie zille. Tie malé používali rybári a výletníci, veľké slúžili ako kompy pre turistov a cyklistov.

DOLCE VITA PO RAKÚSKY

Dunaj ďalej tečie okolo mestečiek, viníc a zámočkov, necháva sa spútať priehradami a trpezlivo plní ich plavebné komory, mňa mohutné opátstvo v Melku, v ktorom sa odohráva príbeh románu Meno ruže, až dorazí do mesta Krems a ďalej do údolia Wachau. Rieka a ľudia tu sformovali unikátnu prírodno-kultúrnu krajinu. Špecifická mikroklima úzkeho dunajského údolia a slnečných južných svahov vytvára jedinečné podmienky na pestovanie hrozna na víno, ale aj marhúľ.

Viedeň sa pravidelne umiestňuje na prvom mieste v rebríčku najkvalitnejších miest na život. Oprávnené. Je to

aj mesto, ktoré sa dynamicky mení. Niektoré jeho miesta však zostávajú rovnaké. Ako kaviareň Hawelka na adrese Dorotheergasse 6. Keď prekráčite jej prah, ocitnete sa v inom svete. Drevené stoličky a stoly s mramorovými doskami sú tie isté ako pred rokmi. Na stenách visia obrazy, ktoré tu kedysi ich tvorcovia zavesili, keď nemali čím zaplatiť za kávu či „würstel“. Na bare je tá istá váza ako za tých skvelých čias, iba ružu v nej pravidelne vymieňajú. Šálky a poháre zostali z čias, keď sa tu stretávali umelci, spisovatelia a filozofi.

Zakladateľ Leopold Hawelka bol súčasťou kaviarne až do svojej stovky. Zomrel v decembri 2011. Posledné roky už aktívne nepracoval, ale každý deň si tu vychutnával kávu s čerstvými novinami. „Každý deň v kaviarni je novým príbehom,“ hovorí Günter Hawelka,

↑ Bušó masky plávajú v Moháči cez Dunaj.

syn starého pána Hawelku. Teraz je hlavou kaviarne on. No má už vyše 80 rokov. Väčšinu práce delegoval na synov. Rovnako ako jeho otec, aj on rád s hosťami prehodí pár slov.

NA REŤAZOVOM MOSTE

V Budapešti križuje Dunaj 10 mostov. Život Jánosa Fazekasa je neoddeliteľne spätý s tým Reťazovým. Je mostmajster. Bol ním aj jeho otec a starý otec. Jeho prastarí rodičia boli lodníci, starý otec sa narodil na vlečnom člne. János vyrastal v služobnom mostmajstrovskom byte pod hradným kopcom, len pár krokov od mosta. S Reťazovým mostom sa spájajú jeho prvé spomienky. Našiel si na ňom aj partnerku Zsuzsu. A zdá sa, že príbeh mostmajstrov Fazekasovcov sa Jánosom neskončí. Jeho syn Gergő a dokonca aj dcéra Anna chcú pokračovať.

Reťazový most z polovice 19. storočia strážia sochy levov. Na peštianskej strane sa vedľa jeho pilierov stretávajú mladí. Podniky v starom meste sú pre nich prisnobské. Radšej popijajú pivo a víno z fľaše na brehu Dunaja.

„Na začiatku a na konci pracovnej doby musím skontrolovať celý most,“ opisuje János povinnosti mostmajstra. O pár minút zostúpime do reťazovej komory. Sú tu ukotvené mohutné reťaze, ktoré zabezpečujú stabilitu mosta. Mostmajster kontroluje, či je s nimi všetko v poriadku a či čerpadlá správne pracujú – komora je hlboko pod hladinou Dunaja a treba z nej odčerpávať vodu.

Útroby mosta sú pred bežnými ľuďmi skryté. Väčšina netuší, že do mostov sa dá vojsť. Prešli sme takto Reťazový aj Margitin most. Potom mi János ukázal, ako lezie na mostnú konštrukciu. Taký úkon vždy dopredu oznamuje policajtom. Reťazový most totiž nazývajú aj mostom samovrahov, a keď

„Cez deň sme s kamarátmi behali po sídlisku a hľadali úlomky šrapnelov. Pretekali sme sa, kto nájde najväčší.“

Mapa DUNAJ

Brigach

Sigmaringen

Kelheim

Breg

Ulm

Viedeň

Wachau

Bratislava

Komárno

Budapešť

Belehrad

Golubac

Železná
Vrata

Galati

Sulina

polícia dostane hlásenie, že sa niekto štvorá po lanách, ponáhľá sa tam.

Jánoš sa pôvodne nechcel stať most-majstrom. Bol muzikant a animátor rozprávok pre deti. V roku 2004 však jeho otec vážne ochorel. Jeho posledné želanie bolo, aby János pokračoval v tradícii mostmajstrov. „Vtedy som pochopil vážnosť celej veci. Teraz s hr-dosťou sedím na stoličke, ktorú vyrobil môj dedo, za stolom, za ktorým sedával môj otec.“

DUŠA V DREVE

Bušójáráš, veselý karneval v maďar-skom Moháči, sa nikdy nestal folkló-rom. Drevené masky so zvieracími rohmi a kabáty z kožušín si na seba navliekajú Moháčania dobrovoľne a radi. Počet bušó v uliciach Moháča odhadujú počas šiestich karnevalových dní na viac ako tisíc. Pod maskami sú muži, ženy aj deti. V minulosti bola táto výsada vyhradená iba mužom – členom starých chorvátskych rodín. Pravý význam mala maska, len ak si ju muž vyrobil sám. Žiadna nie je vyslovene strašidelná. A nenájdete dve rovnaké tváre. Pretože každý si svoju masku musel vyrobiť tak, aby odrážala jeho vnútorné pocity. To, z čoho má radosť, pred čím má rešpekt alebo čoho sa bojí.

Najdôležitejšia súčasť tradície bušó sa odohráva v nedeľu napoludnie. Moháčania k fašiangom pridali vlastnú legendu, a hoci história vraví iné, oni veria jej pravdivosti. Kedysi, keď Turci plienili Európu, usadili sa aj v Moháči. Miestnym ľuďom vzali všetko. Kto mohol, zutekal do močiarov na druhý brehu Dunaja. K mužom pri ohni vraj prišiel raz večer starý Šokác a kázal im vyrobiť si hrôzostrašné masky z dreva a kožušín. Moháčania pod jeho

„Dunaj prináša pokoj. Zabudnete tu na zvyčajné tempo, nepozeráte sa na hodinky. Vstávame s východom slnka, a keď sa zotmie, ideme spať.“

vedením zaútočili v strašidelných maskách na Turkov, ktorí sa tak zľakli, že ušli. Preto je súčasťou osláv plavba bušó cez Dunaj. Dunaj je tu široký a má silný prúd, navyše veslovať v maske a kožušine... Občas niečo nevyjde a bušó musia prijať pomoc od vodnej polície.

V ROZDELENOM MESTE

Na sútoku Dunaja a Drávy vytvorila príroda záplavové územie. Prírodný park Kopački rit (Kopačevská močarina). Mnohé miesta sú kvôli minam, ktoré tu zostali po srbsko-chorvátskej vojne v 90. rokoch, prístupné iba loďkou. Našťastie, zvieratám to neprekáža. V lokalite Čošak šume hniezdi viac ako tisíc párov volavky popolavej. Bocianie páry sa bežne ubytovávajú na komínoch okolitých dedín. No a kormorány? Kvôli tým skrachovala miestna rybna farma. Veselo sa ponárali do chovných nádrží a kradli odtiaľ ryby. Hniezdi tu aj orliak morský. Ornitológ Tibor Mikuska skúma ich populáciu a na jar krúžkuje mladé. Pomáhajú mu lezci z Maďarska. „Často sa brodíme zaplaveným lesom po krk vo vode.“

V predvečer výročia pádu Vukovaru lemujú ulice slavón-skych mestečiek a dedín horiace kahance. „V súvislosti s voj-nou pred deťmi nepoužívam slová Chorváti a Srbi. Ale dobrí ľudia a zlí ľudia,“ povedala mi Kristina Kristek.

Vukovar dobyli srbské polovojeenské jednotky a juhoslo-vanská armáda 18. novembra 1991. Po 87 dňoch obliehania. Nasledovalo násilie a masakry. Chorváti museli odísť. Do ich domov sa nasťahovali Srbi. V roku 1995 chorvátska armáda dobyla región naspäť.

↑ Výletníci plávajú popod katedrálu v maďarskom Ostrihome.

↓ 19. januára, na sviatok Krstovdan, skáču muži v Srbsku po križi do ľadového Dunaja.

↑ Tlačný remorkér v zovretí skál v kaňone Železných vráta.

↓ Žena čaká na prevoz kompou z Banatskej Palanky do Ramu.

„Tá spomienka je ďaleko. Ako keby sa vojna nikdy nebola stala,“ pokračuje Kristína. No predsa si ju bude pamätať navždy. S rodičmi bývala v dedine Tenja. Mala 9 rokov, keď vojaci chorvát-skej armády obyvateľom kázali odísť. Ušli k príbuzným do Osijeku. Onedlho sa narodila Kristínina sestračka a ro-dina sa odsťahovala do Nemecka. Roky 1991 a 1992 prečkali tam. Potom sa mama s dievčatami vrátila a otec zostal v Nemecku zarábať peniaze.

„Pri dverách sme mali pripravený kôš s prikryvkami, vodou a jedlom. Spávali sme oblečení. Keď začala hú-kať siréna, mama zobrala sestračku, ja kôš a utekali sme do pivnice,“ spomína Kristína. „Cez deň sme s kamarátmi behali po sídlisku a hľadali úlomky šrapnelov. Pretekali sme sa, kto nájde najväčší.“

Vždy 18. novembra prichádzajú do Vukovaru desaťtisíce ľudí, aby sa zú-častnili spomienkových akcií a smútoč-ného pochodu z nadvoria nemocnice, odkiaľ srbské jednotky odviekli civi-listov, zranených chorvátskych vojakov a personál, a popravili ich na prasacej farme Ovčara. Sprievod kopíruje trasu, ktorou kráčali zajatci z nemocnice, nevediac, čo ich na konci čaká.

Z BREHU NA BREH

Nikde inde ľudia nežijú tak intenzívne s Dunajom ako v Srbsku. Čarda kod Braše stojí priamo na brehu Dunaja neďaleko dediny Begeč. Oplatí sa tam zastaviť, aj keď je to trochu zachádzka po hrádzi a po blatistej ceste, rozrytej traktormi, ktoré chodia k Dunaju a perú v rieke mrkvu. Križom cez Dunaj je Bánoštor. A práve tu skra-cuje peším, autám, nákladiakom aj cyklistom cestu kompa. Jole je stará

„kocábka“ s prepravnou plošinou. Občas sa zdá, že si už s dunajskými vlnami neporadí. Ale zatiaľ sa vždy úspešne dostala k brehu. „Kedysi vozila výletníkov na Tise. Keď nám počas agresie NATO zbombardovali mosty v Novom Sade a krízový štáb vyzval ľudí, aby pomohli svojej krajine, presunuli sme sa sem. Od septembra 1999 sme tu každý deň. Zastaviť nás môže len hmla, ľad a príliš zlé počasie,“ rozpráva jej majiteľ Miloš Vince.

Dunaj Miloš miluje. „Neviete, čo znamená, kým s ním nežijete. Dunaj je prameň života. Všetko potrebné máme z neho. Vodu, vzduch, ryby. Dunaj prináša pokoj. Zabudnete tu na zvyčajné tempo, nepozeráte sa na hodinky. Vstávame s východom slnka, a keď sa zotmie, ideme spať. Kompa premáva od svitu do mrku. To je nepísané pravidlo pre kompy na všetkých riekach. Keď potrebujeme, ulovíme si rybu, občas nejakú predáme. Za utržené peniaze si kúpime, čo potrebujeme.“

Kompa zo Starej Palanky do Ramu preváža miestnych aj turistov cez jeden z najširších úsekov Dunaja. Rieka je tu široká štyri kilometre. Kompa skrakuje cestu až o 120 kilo-metrov, najbližší most je medzi Smederevom a Kovinjom. Je zaujímavé sledovať, ako každý počas plavby pookreje. Cestujúci sa usmievajú, fotografujú, s obdivom sledujú rieku a krajinu okolo nej. Pozorujú chlapcov, ktorí si krátia čas skákaním do Dunaja, aj pracovníkov na veľkých prístavných žeriavoch. V zime sa šoféri obvykle chúlia vo vnútri áut. Fúka, vlny kompu divoko kývajú. Nárazový vietor môže mať rýchlosť až stopäťdesiat kilometrov za hodinu. Dunajské vlny vtedy bývajú aj trojmetrové. Je to vietor nazývaný ko-šava a prúdi sem z rokliny Džerdap.

V ŽELEZNÝCH VRÁTACH

Ďalej po prúde sformoval Dunaj roklinu. Hranica me-dzi Srbskom a Rumunskom prechádza stredom rieky. Srbi roklinu nazývajú Džerdap, Rumuni Porțile de Fier, Železné vráta. Na srbskej strane stráži vstup do nich pev-nosť Golubac. Mestečká a dedinky na srbskej strane si

zachovávajú dovolenkový ráz. Sú tu pláže a priamo nad Dunajom majú svoje terasy reštaurácie.

Rumunská strana pripomína koniec sveta. V Moldove Nouve pozerajú na Dunaj obľudné komunistické paneláky. Na prízemí majú zafajčené krčmy a herne. Nech sa obyvatelia akokoľvek snažia, nikdy to tu nebude pekné. Všetko je postavené príliš krivo, šedivo a mohutne. Na kraji mesta sa rozpadávajú staré fabriky.

V 70. rokoch minulého storočia tu Dunaj spútala priehrada Železné vráta. Najväčšia priehrada na rieke zjednodušila plavbu cez úžinu a vyrába elektrinu pre Rumunsko aj Srbsko. Zároveň znemožnila prirodzenú migráciu rýb. Niekoľkometrové výzy lovili kedysi až v Bratislave. Dnes sa od Čierneho mora dostanú iba po priehradu.

Skalný kaňon je dlhý stotridsať kilometrov. Svoje mohutné vody tu musí Dunaj vtesnať do úzkej rokliny. Miestami je hlboký až osemdesiat metrov. Ak sa tadiaľto plavíte loďou, máte pocit, že vás vysoké temné skaliská pohltnú a skonзумujú.

ČO NÁM OSUD NADELIL
V Bulharsku leží pri Dunaji najchudobnejšia oblasť Európskej únie. Vo vyľudnených dedinách sa rozpadávajú opustené domy. Na okrajoch miest opustené fabriky. Obrovské, komunistami naprojektované námestia nemá kto zaplniť.

6. januára, na „Jordanov den“, si pravoslávni veriaci pripomínajú krst Ježiša v rieke Jordán. Kňazi hádžu križe do riek, jazier alebo bazénov a ľudia po ne skáču do tej ľadovej vody. Kto kríž vytiahne, zabezpečí si zdravie a požehnanie.

↑ *Kompa z Banatskej Palanky do Ramu prechádza cez najširší úsek Dunaja, rieka má v tomto mieste až štyri kilometre.*

↓ *Rybár z bulharského Tutrakanu pripravuje večer siete.*

Keď sme prvýkrát prišli na breh Dunaja v bulharskom Tutrakane, kotvilo tam veľa rybárskych člnov. A strašne tam smrdela slivovica. Zbadali sme tri komíny na ošarpanej stavbe. Odpad z pálenice odtekal priamo do Dunaja.

„Všetci ľudia z mesta si tu pália rakiju,“ povedal nám majster páleníčiar Mitku Lambaržiev. Miestnosť je vybavená obrovskými kotlami, kaďami a rúrami. Kým sa alkohol vypáli, ľudia tu strávia dlhé hodiny. Na jednu várku treba 70–80 kíl ovocia a 4–5 kíl cukru. Z toho množstva bude 15–20 litrov rakije.

Každý si okrem rmutu musí priviezť drevo do kotla. A potom dlhé hodiny prikladať. Majster páleníčiar je poruke. Pomôže odhadnúť, či je už alkohol dostatočne čistý. Poradia aj ostatní, ktorí si práve pália. Ochutnáva sa z prázdnych makových hlavičiek. Srdeční Bulhari vždy rozbehnú družnú zábavu. Mitku zapáli oheň a opekajú sa ryby z Dunaja. „Aj ja som predtým rybárčil na Dunaji,“ pokračuje Mitku. „Teraz je tu život veľmi ťažký. Nie je práca. Fabriky zatvorili. Ľudia hľadajú spôsoby, ako prežiť. Veľa mladých odchádza do zahraničia. Pre väčšinu tých, čo zostali, je živobytím Dunaj. Dáva nám všetko, čo potrebujeme. Ryby, drevo na kúrenie, piesok na stavbu domov. Mal som sny. Ale život ich zmenil. Musím robiť to, čo mi zaplatia, nie to, čo ma baví. Žijeme to, čo nám nadelil osud.“

TANCUJÚCA DEDINA

Moldavsko má len dvesto metrov Dunaja. Od roku 2005 okupuje celú dĺžku brehu slobodný prístav. Jeho názov je pre obyvateľov dediny Giurgiulesti paradoxný, pretože odkedy slobodný prístav existuje, nemajú prístup k Dunaju.

Petru Neculseanu, riaditeľ domu kultúry a muzikant, má na starosti veľa vecí. Hráva na svadbách, pohreboch aj do tanca. Okrem toho hráva aj šach a domino. V kultúrnom dome sa schádzajú na partičku dôchodcovia. V zime tam sedia v kabátoch, lebo sa nekúri.

Z tri a pol milióna obyvateľov Moldavska je približne milión v zahraničí. Kto môže, odíde za prácou. Približne 40 % HDP tejto malej krajiny tvoria peniaze, ktoré títo ľudia posielajú domov rodinám.

Práve túto sobotu je v Giurgiulesti svadba. Muži si oblečú košele, nohavice, saká a cez ne šerpy. Ženy elegantné šaty. Na zablatený dvor postupne vynášajú lavice a stoly, ktoré sa o chvíľu prehýbajú pod misami plnými jedla. Ženích sa trápi s kravatou. Našťastie tu je Petru. Jeden z mála obyvateľov dediny, ktorí kravatu uviazať vedia. Pomohol v ten deň viacerým.

Sprievod sa z dvora vybral do chrámu. Cestou bolo treba položiť kvety k pamätníku padlých vojakov.

↑ *Majster páleníčiar Mitku Lambaržiev mladší.*

↓ *Dievčatá v krojoch v ukrajinskej dedine Vylkovo.*

Medzitým sa ukázalo, že kňazovi sa už nechcelo na svadobčanov čakať a odišiel na výlet do Rumunska. Nikoho to však nevyviedlo z miery. V svadbe sa bude pokračovať na mestskom úrade a potom oslavou až do rána. Po požehnanie od Boha si mladý pár zájde vo štvrtok.

V BENÁTKACH UKRAJINY

Možno práve kvôli nekonečným sporom o jeho začiatok sa kilometre Dunaja počítajú od jeho ústia. z 858 metrov od kilometra o. Ale ani to nie je jednoznačné. Dunaj má totiž tri konce. Na konci svojej cesty, pred Čiernym morom, sa v rozľahlej delte rozvetvuje na tri hlavné ramená: Kilijské, Sulinské a Svätějurské.

A opäť irónia osudu: Dunaj pramení v Čiernom lese, vteká do Čierneho mora. Má tri začiatky a tri konce. Dedinka pri jednom z ústí sa volá po rumunsky Sfântu Gheorghe. Svätý Juraj. Presne ako nemecká dedina, v ktorej pramení Brigach.

Oficiálny kilometer o už dávno nie je na morskom brehu. Rieka so sebou neustále prináša naplaveniny. Medzi „nulou“ a pobrežím vytvorili niekoľko kilometrov novej zeme.

Delta Dunaja je stále čarovný vodný svet, plný zaujímavých rastlín, vtákov, rýb, kde sa všetka doprava odohráva na vode a rybári pijú vodu priamo z jazier. Väčšina delty leží v Rumunsku, ukrajinská je len polovica Kilijského ramena. Fungujú tu kedysi rušné prístavy Reni a Izmail a na konci ciest je dedinka Vylkove, ktorú vďaka sieti kanálov volajú aj Benátkami Ukrajiny. Na rumunskej strane sú rozľahlé zaplavené oblasti a dedinky na suchých ostrovoch, kam sa dá dostať iba člnom.

„Ľudia hľadajú spôsoby, ako prežiť. Pre väčšinu tých, čo zostali, je živobytím Dunaj. Dáva nám všetko, čo potrebujeme. Ryby, drevo na kúrenie, piesok na stavbu domov.“

Všetko zmenila ruská vojna na Ukrajine. Do Réni, Izmailu a Vylkova prestali plávať výletné lode s turistami. Deti si už na ich privítanie neobliekajú kroje, netancujú na móle a neprinášajú návštevníkom zo zahraničia chlieb a soľ. Niet cudzincov, ktorí by sa za pár eur nechali od miestnych previezť loďkami riečnymi kanálmi až k záhradám, kde by im hospodári ponúkli ovocie a zeleninu priamo do člnov. Prístavy v Réni a Izmaili, ale hlavne obyvatelia týchto miest, čelia ruskému ostreľovaniu.

Zmenila sa aj rumunská strana. V prístave Sulina je rušnejšie ako kedkoľvek predtým. Kvôli nemožnosti plávať do Odesy smerujú nákladné námorné lode sem. Kotvia priamo pod bytovkami na dunajskej promenáde. Prechádzajú tu revíziou a pokračujú proti prúdu Sulinským ramenom do vnútrozemských prístavov. Tie, ktoré smerujú na Ukrajinu, vyjdú zo Sulinského a vojdú do Kilijského ramena.

Rumunské mesto Tulcea je posledné, kam ešte vedú cesty a koľajnice. Ďalej sa dá len po vode. Na výber sú veľké pomalé lode spoločnosti Navrom, ktoré miestni využívajú, hlavne ak potrebujú previezť náklad, a rýchle člny pre menší počet pasažierov. Plavba veľkými loďami trvá do Suliny šesť

hodín a cestujete spolu s chladničkami, plastovými oknami, ohromnými baleniami toaletného papiera, kartónmi pív, vrecami zemiakov, pneumatikami a všetkým, čo sme zvyknutí kúpiť v najbližšom obchode.

DUNAJ V BODE 0

Z Crisanu do dedinky Mila 23, ktorú si pamätám ako rybársku obec, kde môžete z nábrežia pozorovať kolóniu pelikánov, sa vezieme na menšej lodi. Ivan, starý muž s bielymi vlasmi a bradou a prenikavými belasými očami, sleduje vodnú hladinu. Je to Lipovanec, niekto ich volá staroverci, ich predkovia kedysi ušli do delty z Ruska pred reformami cára Ivana Hrozného. V Mile 23 zrazu pôsobí ako relikť starého sveta. Rybárske domčeky sa zmenili na penzióny. Z ich terás sa rozlieha hlasná hudba. Pelikány si už našli pokojnejšie miesto.

No Ivan má starú loďku a súhlasí, že nás povoží do okolí. Na druhý deň smerujeme ramenami do dediny Periprava. Z konárov nad vodou vylietajú divé vtáky, keď narušíme ich súkromie. V Periprave sa Ivan zdraví s priateľmi, ktorí posedávajú na lavičkách pred svojimi bránkami.

Pri Suline fotíme divoké kone a podvečer sa necháme vyviezť na more. Mierime k vraku námornej lode, ktorá tu pred pár rokmi stroskotala. Na mori pozorujeme lode čakajúce na kotve, kým na ne príde rad a uvoľní sa miesto v prístave. Stmievajú sa, rozblíkajú sa svetlá majákov a lampy osvetlia umelý navádzací kanál.

Hoci práve toto miesto je oficiálnym ústím európskeho veľtoku, pre mňa Dunaj končí za dedinou Sfântu Gheorghe na konci Svätajurského ramena. Mladí chalani tu ešte stále machrujú postojacky na vozoch so zapriahnutými koňmi a ulice sú vysypané pieskom. Rybári každé ráno vozia svoje úlovky do výkupu.

Vyrazíme na člne z dediny, vezieme sa kľukatým ramenom a dosiahneme lagúnu. Kormidelník Cristian stíši motor. Naľavo je ostrov Sachalin. Prísne chránený kvôli hniezdiam vtákom. Napravo vidíme kolóniu pelikánov. A pod nami sa sladká voda z Dunaja mieša so slanou z Čierneho mora. ●

↑ *Arťom Haralambie loví žaby pomocou kamienka na udičke a dlhej siete, pripomínajúcej pančuchu.*

↓ *Skoré ráno v dunajskej delte.*

Drevená lodenica v bratislavskej Karloveskej zátoky vás pri vstupe privíta vrzgotom schodov a teplom vo vyhriatom podkroví, ktoré dobre znášajú len rady skriniek jednotlivých členov. Dnes je svedkom živej hudby a rozhovorov znejúcich vo vzduchu zlatej hodinky. Bar na poschodí s drevenými trámami, ktoré nesú mená všetkých významných členov, vlajky spriatelovaných klubov a Medzinárodných dunajských plavieb, takzvaných „tidiek“ (od Tour International Danubien), je však prázdny. Vrava sa nesie zo záhrady pod

ním. Prehlušila aj špliechanie vody a buchot kajaku, ktorý niekto práve vyťahuje z vody.

ŠTYRI GENERÁCIE

Mesiac pred deväťdesiatym výročím jej otvorenia sa tu stretávajú štyri generácie vodákov Kanoistického klubu Karlova Ves (KKKV). Za tie roky sa lodenica skoro nezmenila. Pod názvom Kajak Klub Pressburg začala fungovať 14. júla 1935. Podľa súčasného predsedu KKKV Milana Mráza to bola veľká sláva. Dokazuje to aj úryvok článku

z bratislavského vydania denníka Volkstimme. „V predvečer otvorenia sa po súmraku plavilo dolu Dunajom až na Lido 40 člnov s lampiónmi a zaujalo pozornosť celej Bratislavy,“ píše sa v ňom. „Boli tu rôzne tanečné súbory, hudba, príhovory starostov a mnoho ľudí,“ dodáva Milan.

Lodenicu si vodáci postavili svojpomocne, a to aj zo šalungu zo stavby Mladej Gardy. Na kúpu materiálu vyhlásili zbierku, v ktorej predávali malé lístky, podobne ako keď dnes za príspevok dostaneme žltý narcis, bielu pastelku či modrý gombík. Slováci, Maďari aj Rakúšanania sa však s cieľom splavovať rieku stretávali už skôr. Aj keď ich klubovňu by ste vtedy našli prevažne vonku či v krčme. Ako dlho to trvalo, ostáva nejasné.

Prvá zmienka o lodenici pochádza zo zápisnice zo 17. novembra 1932. Celkom symbolicky, keďže splavovanie pre Milana znamená predovšetkým voľnosť. „Je to taký vander na vode, ktorý dáva neskutočnú slobodu,“ hovorí o čase strávenom v kajaku. Plaví sa s ním do zátoky, na Dunaj aj proti jeho prúdu. Raz ročne sa s partiou ôsmich až desiatich kamarátov vydajú na more.

Domov v zátoky

Text Petra Vrablicová
Foto Matej Fabianek,
Jana Čavojská

Láka ich pokoj a sloboda na vodnej hladine. Stretávajú sa na Dunaji, len občas si z neho odskočia splaviť inú rieku, oboplávať ostrov v mori alebo členité škandinávské pobrežie.

Tohtoročný juniáles je pre nich aj rozlúčkou pred desaťdnovou plavbou pozdĺž švédskeho pobrežia.

ZAPARKUJEŠ, KDE SA TI PÁČI

Do Milanovej skupiny patrí aj sociálna pracovníčka OZ Prúdu Barbora Žiaranová a jej muž Vlado. Spolu precestovali Korziku, Sardíniu, Nórsko a grécke ostrovy Thassos, Milos či Lefkada. Kajaky nabalia na prives a minibusom sa dopravia na miesto. „Väčšinou oboplávame nejaký ostrov, a keď je príliš veľký, vytýčime si inú trasu,“ hovorí Milan. „Zaparkujeme, kde sa nám páči, a spíme na pláži.“

Na Dunaji by to bol väčší problém. V minulosti, keď Milan ešte ako člen Telovýchovnej jednoty Vinohrady chodil na „tidku“, bolo spanie veľkým problémom. „Kedysi splavovalo okolo tisíc ľudí, dnes je to už len stovka.“ Ide o dvojtýždňové splavy z Ingolstadtu cez Linz, Viedeň, Bratislavu a Budapešť až po Moháč alebo Belehrad. „Trasa je dlhá vyše dvetisíc kilometrov a ide sa takpovediac na štafetu,“ spomína Milan s trochou melanchólie v hlase. Až do delty Dunaja sa mu na rozdiel od kamarátov zatiaľ dostať nepodarilo. „Pred dvomi rokmi sa jeden z nás, Pišta, vybral až tam malou pramičkou. Trvalo mu to asi dva mesiace.“

Podľa Milana sú vodáci z KKKV ako turisti. Zorganizujú si maratón, turistiku aj zábavu, no všetko robia najmä pre radosť. „Málokde to tak býva, ale u nás sa zachovali klubové štvrtky. Často sa zide kapela – basa, harmonika, klarinet, a do polnoci vyhrávajú.“ Milan prišiel do lodenice prvýkrát pred 45 rokmi. Klubové štvrtky vtedy už bežali. Tradícia vznikla celkom logicky. Ľudia sa stretli, aby sa dohodli, kam pôjdu cez víkend. Objednali si loď, na ktorú naložili tie svoje, vyviezli sa do Viedne, a do nedele sa stihli vrátiť.

TU SA KLUBY NESTRIEDAJÚ

Na to, čo ho priviedlo k vodáctvu, si Milan pamätá celkom presne: pioniersky tábor v Jahodnej. „Ako decká sme tam mali k dispozícii gumové člny, a tak sme sa motali po Malom Dunaji. Tak sa mi to zapáčilo, že keď som prešiel na strednú školu, hneď som hľadal nejaký klub.“

Do lodenice prišli dvaja kamaráti. Vydržal iba Milan. Pri otázke, či išlo

o túto lodenicu v Karloveskej zátok, sa smeje. „To nie je ako v hokeji, kde hrajú dva roky za jeden klub, dva roky za druhý. Tu sa kluby nestriedajú.“

Podľa Milana a Borky medzi lodenicami neexistuje ani súťaženie. Ich vzťahy len občas okorení dobre myslená závišť. „Keď na sociálnych sieťach vidíme, akú riekku dali a kde zase boli,“ vysvetľujú. Barbora dodá, že „je v tom občas aj krajší pozemoček“, čím naráža na susedov z klubu Tatan, ktorým sa o pozemok stará správca.

Borka, ako ju všetci volajú, sa do KKKV dostala vďaka manželovi. „Áno, sťahovala som sa. Pôvodne som chodila do KVŠ (Klubu vodných športov) v Karlovej Vsi. No nebude predsa jeden z nás chodiť sem a druhý inde.“

Milan približuje, že skupiny sa vytvárajú prirodzene, aby to ľuďom vyhovovalo mentálne aj fyzicky. „Keď je v nej veľký športovec, odbehne, ponaháňa kilometre, no väčšinou splavujú vyrovnané partie, ktoré si na seba zvykli. Neznamená to však, že sú z jedného klubu.“ Poznajú sa medzi sebou natoľko, že si posielajú pozvánky. Obmedzením je len kapacita autobusu a to, kto vie ako jazdiť. More či divokú vodu preferujú menšie skupinky. „Viac ako deväť ľudí do minibusu neberiem, inak sa všetko naťahuje, spomaľuje

„Väčšinou oboplávame nejaký ostrov, a keď je príliš veľký, vytýčime si inú trasu. Zaparkujeme, kde sa nám páči, a spíme na pláži.“

a komplikuje sa aj bezpečnosť na vode. Pri deviatich ľuďoch nemáme problém prespať na pláži ani sa zbalíť za pár minút.“

Pri splave Malého alebo veľkého Dunaja je to však jedno. Na vode sa vytvoria skupinky, ktoré sa bližšie poznajú, idú po štyroch až piatich, na konci sa stretnú alebo si nájdu miesto na prespatie.

SEZÓNA NIKDY NEKONČÍ

Vodácky klub vnímajú ako strechu nad hlavou. Stretávajú sa na vode, na turistike, pri bežkovaní či v krčme. Nováčik môže prísť kedykoľvek. „V októbri si zamkne Dunaj a o dva týždne pôjde na Mikulášsky splav,“ smeje sa Milan na tom, že ani zamknutie sezóny nie je doslovné. Vo februári pokračujú extrémnym zimným splavom.

„Pamätám si, že sme na vode boli aj s kryhami, len z roztopaše, zažiť, aké to je,“ spomína Borka na časy pred tridsiatimi rokmi. „Ako niekto múdry povedal, dvakrát do tej istej rieky nevstúpiš,“ reaguje Milan. V posledných rokoch vníma Barbora rastúce možnosti. Na rieke je viac paddleboardov a packraftov. „Je to ako elektrický bicykel. Otvorilo to ľuďom možnosti a je super vidieť, ako sa z toho tešia,“ konštatuje.

„Kajak alebo kanoe to nenahradí,“ skáče jej do reči Milan.

Oni si typ lode vyberajú podľa trasy. „Na Dunaji a Malom Dunaji je pohodlnejšie kanoe. Je rýchle a s partákom je fajn,“ zhodujú sa. Samozrejme, závisí to aj od partie. Vždy sa však snažia zobrať aj začiatočníkov. Či už známych alebo neznámych. „Naposledy sme mali so sebou chalana, ktorý večer nahlas rozmýšľal o tom, či bude rýchlejší, keď si bude prehadzovať pádlo zo strany na stranu,“ spomína Milan. Krátko predtým totiž Borka utrúsila, že na vode hneď vidieť, kto je nový. Prehadzuje si totiž pádlo. Skúsenejší kormidelník vie, že ho treba držať na jednej strane. V eufórii sa hneď stavili.

Ráno pripravili stometrový okruh a rovnaké lode, aby sa nikto nemohol vyhovoriť, a do cieľa postavili fotografov. „Tri, dva, jedna, štart!“ znelo na Dunaji. „Borka si išla svojím tempom a on, premotivovaný, nedržal pádlo za hrušku, ale za rúčku, takže nevedel, kde mal list. Zbral trikrát do každej strany a prevrátil sa,“ približuje Milan s úsmevom. Preteky sa skončili po pätnástich metroch. Barbora sa otočila a spýtala, či je taký gentleman, že ju nechal vyhrať a radšej sa hodil do vody.

Situácia však všetkých zamestnala natoľko, že im prevrátená loď takmer uplávala, lebo pri sebe nemali „hádzačky“. Hoci sa strhla panika, všetci to v zdraví zvládli. Poučením bolo okrem správneho pádlovania aj neobracat prevrátenú loď na vode, aby ju udržala vzduchová bublina, ktorá sa v nej vytvorí.

STRATA PÔDY POD NOHAMI Mladých je však podľa Milana na vode málo, napriek tomu, že im lodenice ponúkajú zázemie aj materiál. Niektorí prídu, zoberú si kajak a splavia Dunaj po Devín a späť každý deň, no veľa z nich to nezvládne. „Často skončia po prvom splave,“ konštatuje. Čo je za tým, však iba háda: „Či už čas, klubový život alebo to, že sem-tam potrebujeme aj spoločnú brigádu?“ Podľa Barbory ide aj o trepezlivosť. Dať čas a priestor nielen športu, ale aj vytvoreniu väzieb a kolektívu. „Nováčikovia sú väčšinou starší alebo deti vodákov.“

Zmeny si uvedomuje aj fotograf Matej, ktorý túto reportáž pripravil vizuálne. Na vode vyrastal a jeho dieťa ju má rado, no nevyužíva každú možnosť spustiť loďku na vodu. „My sme šli vždy, keď sa dalo,“ spomína. Na

prípravných tréningoch za to zbierali body. „Kto ich mal najviac, mohol si vybrať loď, keďže ich vtedy nebolo dosť pre každého.“

V KKKV nefunguje dorast a „vodáci turisti“, ako sa nazývajú, nemajú kapacity sa prišielcom zvonku adekvátne venovať. Úlohu prebral KVŠ Karlova Ves. V roku 2019 ho zrekonštruovali a je otvorený pre širokú verejnosť. Každý utorok si tam ktokoľvek môže vyskúšať splavovanie. KKKV pravidelne organizuje detské splavy aj splavy pre slabozraké deti, pre ktoré je pocit straty pevnej pôdy pod nohami výzvou. Lodénica je navyše spolu s Tatanom národnou kultúrnou pamiatkou. Chráni ju to pred nechcenými zásahmi, no čiastočne to aj obmedzuje možnosť rekonštrukcie. Akékoľvek opravy by totiž museli presne kopírovať jej pôvodný vzhľad.

Členovia klubu riešia všetko potrebné vo voľnom čase. „Keď unikal plyn, potrubie sme vykopali a hľadali, odkiaľ to ide,“ približuje Milan ako klubový predseda. Výkop aj komunikácia s úradmi zabrali veľa času. Na druhej strane však tí, ktorí v lodenici trávajú najviac času, už z vrstvy prachu na kajakoch vedia, kto sa tu koľko neukázal.●

Text Elena Akácsová

Foto Lenka Jones

Už nezmením ani čiarku

Vyškrtni celý ten zbytočný dlhý úvod a začni in medias res. Tú poslednú vetu vyhod', otváraš tým úplne novú tému. V strede si sa trochu zamotala, skrát to. To predsa nemôžeš takto paušalizovať, ja mám úplne inú skúsenosť... Takto mi robila neplatenú editorku všetkých mojich textov celých dvadsať rokov, ktoré píšem túto stránku do NOTA BENE, spisovateľka, scenáristka a režisérka Eva Borušovičová.

Občas, keď som si príliš sedela na kábli a nevedela pochopiť, čo odo mňa chce, rovno mi dopísala celú vetu, odsek či vtipnú pointu. Niekedy sme o mojom texte dlho diskutovali, vymieňali si maily a smsky bez ohľadu na to, či so mnou súznela alebo ostro nesúhlasila. Niekedy pridala k mojej histórie svoju vlastnú, k mojej informácii inú, ktorú sa dozvedela z ďalšieho zdroja. A ja som potom celý text bez milosti spláchla a napísala nový, a úplne inak.

Robili sme si túto editorskú službu navzájom pri všetkých textoch, ktoré sme obe posielali do sveta, už od čias, keď sme spolu vytvárali internetový magazín InZine. Je nás v tej skupinke vzájomnej editorskej pomoci viac, ale Eva zväčša reagovala ako prvá. Vedela neuveriteľne rýchlo čítať, vravela, že za to môže zápal mozgových blán, ktorý v detstve prekonala, a pol roka, ktorý preležala po operácii chrbtice v sadre a v knihách. Ja som zväčša k jej textom mala len praktické a faktické pripomienky, keď niečo nesedelo logicky alebo to bolo treba dovysvetliť či zoškrtiť. Nevedela som jej text povýšiť na niečo viac, ako už bol. Ona to však vedela. A robila to nielen s textami, ale aj s ľuďmi.

Dokázala v každom človeku vzbudiť pocit, že je v ňom viac, než si myslí. Videla jeho skryté talenty, ktoré nevidel nikto iný, ani ten človek sám. A trvala na tom, aby ich nezahadzoval.

Mrhanie talentom a potenciálom nemala rada, a nezostala len pri povzbudzovaní. Bola ochotná sa na tom kresaní talentu výrazne podieľať, bez ohľadu na to, či to bolo v jej pracovnej náplni ako redaktorky, pedagogičky či režisérky, alebo len prichýlila pod svoje materské krídla zblúdilú internetovú dušu.

Mňa donútila nielen prepisovať moje publicistické texty, ale aj veršovať a napísať román na pokračovanie. Bránila som sa, že som na to príliš pragmatický človek, neviem písať

Tentoraz budem veľmi osobná. Zomrela mi blízka priateľka. Hoci do NOTA BENE nepísala, vedzte, že ste jej myšlienky a vety na tejto stránke často čítali.

fikciu, nemám na to, ani bunky, ani školy, ani pnutie. Ona to vo mne videla a piplala. Nikto ma nenaučil toľko vecí o písaní, o živote, láske, sebaláske, priateľstve, ženstve, morálke, odpúšťaní, všehomíre ako ona.

Najšťastnejšia som bola, keď mi na niektorý môj text odpísala: „Výborné to je, nemeň ani čiarku.“

Eva Borušovičová 2. júna zomrela vo veku 55 rokov. Cítim sa stratená. Cítim sa však aj požehnaná tým, že som mala šťastie byť súčasťou rovnakého vesmíru ako ona. ●

Historicky významné kaviarne strednej Európy boli kedysi neoficiálnymi kultúrnymi centrami. Stretávali sa tu umelci, vznikali nové myšlienky, rozvíjala sa kultúra. Tieto miesta dodnes priťahujú návštevníkov svojou eleganciou a vedomím, že kedysi v nich nachádzali tvorivé útočisko osobnosti a myslitelia doby. Kaviarne boli pre nich podnetným prostredím. Dnes sú z nich pomyselné malé múzeá. Konzervujú príbehy minulosti. Pavel Klvač hovorí, že autentického kaviarskeho ducha musí objavovať každý sám. Inšpiráciou nám môže byť literatúra. On sám kedysi dávno nevyliciteľne prepadol Dunaju a jeho literárnej fikcii pri čítaní ikonickej knihy Claudia Magrisa Dunaj – životopis rieky.

Robíte verejné prednášky o kaviarňach strednej Európy s názvom Po stopách jedného mýtu. O aký mýtus ide?

Kaviarne v ňom vystupujú ako priestor intelektuálneho iskrenia a ako útočiská umelcov. Predstavujú podhubie nových umeleckých smerov, kľúčové miesta verejnej diskusie a obrusovania demokracie. Friedrich Torberg píše o Viedni ako o meste legend a dodáva, že legendy sú podľa niektorých to jediné, čo vo Viedni funguje. Rozprávanie o kaviarňach vnímam ako podstatnú súčasť týchto legend. A viedenskú kaviareň ako inšpiratívny model pre kaviarne stredoeurópske.

Ako si predstavujete kaviarský priestor intelektuálneho iskrenia 19. a 20. storočia?

PO STOPÁCH MÝTU

Text Zuzana Gogová

Foto Jana Liška Schmidt

Sociológ Pavel Klvač sa ako flanér prechádza mestami strednej Európy, tu a tam sa posadí do kaviarne a pozoruje život ako divadelnú scénu. Ak je to priamo na brehu Dunaja, cíti doslova opojenie.

Napríklad ako spoločnosť už neexistujúcej viedenskej Café Herrenhof. Pri stole vysedávajú kaviarenský literáti Milena Jesenská, Ernst Pollak, Hermann Broch a Robert Musil. Píšu, prekladajú a korigujú texty, čítajú si ich navzájom, prednášajú bonmoty, hádajú sa a nadávajú na život. Popíjajú koňak. Takéto obrazy sú večné. Posledná pražská nemecky píšuca spisovateľka Lenka Reinerová vysnívala pre svojich čitateľov Kavárnu nad Prahou. Jej stoly a stoličky sa vznášajú v oblakoch kdesi nad mestom. Odkiaľ na nás pozerajú spisovatelia a kaviarenský bohémovia, ktorých sme poznali z jej kníh alebo z kníh, ktoré o nej napísali iní. Som si istý, že takéto kaviarne levitujú nad každou stredo-európskou metropolou.

V pozvánke na prednášku o sebe hovoríte ako o flanérovi. Prinášate si so sebou do kaviarní niečo zo svojho sociologického backgroundu?

Keď hovorím o flanérovi, ide skôr o zveličenie, o abstraktnú figúru. V poňatí sociológa Zygmunda Baumana je to po česky mestský „zevloun“. Zvedavec, prechodný hosť, ktorý sa skrýva v dave, hoci k nemu nepatrí, a pozoruje život ako divadelnú scénu. Pokiaľ ide o sociologickú optiku, na tej je podstatné, že sa neuspokojí s rozprávaním v prvom pláne. Pokúša sa nahliadnuť do diania za oponou.

Čo vás zaujíma na kaviarňach strednej Európy? Ktoré aspekty kaviarenskeho života si všímate? Aké miesta si vyberáte?

Svoje kaviarenské púte smerujem predovšetkým do historicky významných kaviarní. Všimam si, ako sa dnes reprodukuje spomínaný mýtus stredoeurópskej kaviarne, či a ako fungujú tradované legendy. Zaujíma ma kaviareň ako literárny topos, ako miesto stretávania spisovateľov a inšpirácie pre ich tvorbu. Keď narazím v knihe na zaujímavý obraz kaviarne, okamžite si kupujem lístok na vlak.

Z množstva kaviarní strednej Európy chceme hovoriť o tých v mestách na Dunaji. O kaviarňach vo Viedni, Bratislave, Budapešti a Belehrade. Spájajú sa vám s konkrétnymi príbehmi?

Tie viedenské sú, myslím, všeobecne známe. Zastavil by som sa preto vo zvyšných troch metropolách. Belehrad je pre mňa uhrančivé mesto na hranici strednej Európy a Balkánu. Bežne si tu môžete v jednom podniku, podobne ako napríklad v Sarajeve, objednať espresso aj kávu z džezvy. To je aj prípad výstavnej kaviarne v hoteli Moskva. Svoj stolík tu mával Ivo Andrič, autor jednej z mojich najobľúbenejších kníh Most na Drine. Je to fascinujúce čítanie o bájnom mieste, „kde sa prepletá a mieša fantázia a skutočnosť, pravda a sen“. V budapeštianskej kaviarni Centrál Kávéház vraj spísal maďarský spisovateľ a novinár Gyula Krúdy takmer celé obsiahle Sindibádove dobrodružstvá. Niektoré z nich sú známe z filmového spracovania režiséra Zoltána Huszárika. Napríklad Sindibádova hostina, ktorú Krzystof Varga považuje za najväčšiu žranicu v dejinách maďarskej kinematografie. Keď som v Bratislave pred Café Mayer zbadal sochu Schöne Náciho, bola to láska na prvý pohľad. Odporúčať slovenským čitateľom jeho beletrizovaný životopis od L. O. Rosu je asi zbytočné.

Dnes sme sa stretli v Bratislave v Kaviarni Grão, odtiaľ sme sa presunuli do Café Suvenir. Sú to moderné miesta, ktoré sa odlišujú od spomínaných historických kaviarní. Aký dojem vo vás zanechali?

Obe miesta sú mladistvo elegantné, podobne ako Bratislava. Živé, pravý opak turistických pascí. Mladí hostia,

mladá obsluha. Aj vďaka takým podnikom môžu byť väčšie mestá príjemným miestom na život.

Zmenila sa spoločenská dôležitosť kaviarní oproti minulosti?

Svet už nie je, čo býval, a pre kaviarne to samozrejme platí tiež. Niektoré slávne kaviarne boli v období secesie duchovnými centrami svojich metropol. Zoberme si viedenskú Café Central. Koncom 19. storočia tu mali hostia k dispozícii vyše dvesto titulov časopisov vo viac ako dvadsiatich jazykoch, k tomu knižnicu a encyklopédie. Spisovateľ Peter Altenberg tu mal pracovňu aj domov. To by dnes bolo len ťažko možné. Pred Café Central stojí nekonečný rad turistov z celého sveta. Chcú zažiť autentickú atmosféru viedenskej kaviarne. Avšak autentický kaviarenský duch už dávno veje niekde inde. Každý z nás ho musí objavovať sám.

Sú kaviarne inšpiráciou aj pre vás?

Priestor kaviarne rozohráva zvláštne napätie. Človek tu môže byť sám so sebou a zároveň v spoločnosti iných ľudí. Snívanie sa môže kedykoľvek zmeniť v nezáväznú konverzáciu. Pri svojich letných cestách po stredo-európskych mestách si užívam náhodnosť pestrej zmesi prítomných. Mám rád maličké kaviarne, ktoré zbližujú cudzích návštevníkov. Claudio Magris píše v súvislosti so svojou domovskou kaviarňou Café San Marco, že každá endogamia je dusivá.

„Prúd Dunaja čerí vnútorné obrazy a odnáša duševný balast preč z môjho podvedomia až kamsi do bažín dunajskej delty.“

Geografický a historický priestor na Dunaji k zbližovaniu priam vyzýva. Vami spomínaný autor opisuje Dunaj ako „rieku, pozdĺž ktorej sa stretávajú a miesia rôzne národy. Je to rieka Viedne, Bratislavy, Budapešti, Belehradu, Dácie... pretína a obopína habsburské Rakúsko, z ktorého mýtus a ideológia vytvorili symbol mnohonárodnostnej a nadnárodnej ríše“. Zostalo niečo z tohto mýtu?

V tušení, že v časoch silnejúcich nacionalizmov by som bol odpoveďami na podobné otázky sklamaný, sa nechávam týmto krásnym mýtom skôr unášať. Kedysi dávno som pri čítaní Magrisovej ikonickej knihy Dunaj – životopis rieky nevyliciteľne prepadol tejto rieke a jej literárnej fikcii. Dunaj má obrovský symbolický potenciál. Mali by sme o ňom čítať, premýšľať a snívať. Napríklad pri texte Pétera Esterházyho: „Dunaj ako pamäť. Znovuobjavené gesto spolupatričnosti. Cesta spájajúca národy. Dunaj a Olt znejú rovnako. Dunaj ako sine qua non (nevyhnutný predpoklad) Európy. Tekutý model kultúrnej mnohorakosti. Tepna svetadielu. Rieka histórie. Rieka času. Rieka kultúr. Rieka lásky. Okovy

spájajúce národy. Putá slobody.“ Nezdá sa vám, že mýtus stredoeurópskej kaviarne a mýtus Dunaja majú čosi spoločné?

Prihodili sa vám na vašich cestách nejaké zaujímavé stretnutia?

Napríklad pri pátraní po niekdajších štamgastoch legendárneho Café Museum vo Viedni som narazil na meno kedysi slávneho muža mnohých literárnych žánrov, satirika a kabaretiéra Alexandera Rosenfelda, zvaného Roda Roda. Narodil sa v tej istej moravskej dedine ako ja, v Drnoviciach. To mi dalo impulz vydať sa po jeho stopách. Napríklad do Osijeku, ktorý leží v Slavónii neďaleko sútoku Drávy s Dunajom. Asi štyrikrát som v Terste, križovatke strednej Európy, v Café San Marco vyzeral s českými prekladmi kníh svojho najobľúbenejšieho spisovateľa Claudia Magrisa. Tušil som, že kľučku kaviarne asi nechytí, ale predsa len, čo keby? Aj mŕňanie sa má svoj význam.

Aký nápoj zvyknete piť najčastejšie?

Poézia kávy pre mňa nespočíva v jej objektívnej chuti. Bol by som zlým

baristom. Kúзло, ktoré na mňa pôsobí, je priesečníkom mnohých vplyvov. Súčasťou dobrej vône kávy je pre mňa genius loci kaviarne a širšieho kultúrneho biotopu. Najčastejšie pijem espresso. Čím viac na východ, tým sladšie. Pri mojej prvej ceste na Balkán pred tridsiatimi rokmi mi prirástla k srdcu káva z džezvy. Pohyblivým sviatkom je pre mňa pitie marochina v Terste. Ide o espresso, kakao a mliečnu penu v pohári vysypanom kakaovým práškom.

Čo podľa vás vytvára genia loci kaviarne?

Ide o pletivo siločiar medzi fyzickým prostredím a jeho návštevníkmi. Často býva inšpiráciou pre literatúru. Literatúra potom genia loci spätne posilňuje. Kúšlo priestoru by malo podnecovať fantáziu. Vlni som sa zamiloval do kaviarne pri mešite Djumaia v centre bulharského Plovdivu. Jej tradícia siaha až do roku 1364. Je to skutočné okno orientu. Akoby som sa ocitol v Príbehoch tisíc a jednej noci.

Kde vám chutí káva najviac a čo všetko sa musí spojiť, aby ste sa na danom mieste cítili dobre?

Kaviareň je pre mňa dobrým útočiskom, ak v nej nie je homogénne dusno. Káva bystrí imagináciu, priestor kaviarne praje jej rozletu. Moje vnútorné chvenie jedinečným spôsobom rozohráva vedomie blízkosti Dunaja. Blízkosť Dunaja mi pri pití kávy spôsobuje blaženosť. Ak som priamo na brehu rieky, cítim doslova opojenie. Prúd Dunaja čerí vnútorné obrazy a odnáša duševný balast preč z môjho podvedomia až kamsi do bažín dunajskej delty.●

PAVEL KLVAČ

Vyštudoval sociológiu na Masarykovej univerzite v Brne, kde sa na Katedre environmentálnych štúdií venoval pedagogickej a vedeckovýskumnej činnosti viac než desaťročie. Od roku 2017 je riaditeľom Knižnice Karla Dvořáčka vo Vyškove. Organizuje výstavy, tematicky koncipované literárne programy, vydáva knihy a pohľadnice s regionálnou tematikou. So susedmi v Drnoviciach založil občianske združenie Drnka, ktoré sa zaoberá kultúrnymi a ekologickými aktivitami. Tri desaťročia sa pravidelne vracia do Rumunska a českých dedín rumunského Banátu, o ktorých pripravuje ďalší cyklus prednášok.

Od Bratislavy po Sap vytvára Dunaj unikátny riečny systém vnútrozemskej delty. Ľudská činnosť a vodné dielo Gabčíkovo však oblasť s rozlohou viac ako 3 000 hektárov pripravili o značnú časť biotopov aj rybej populácie. Na ich obnovení dlhodobo pracuje spolu s vodohospodármi a zahraničnými partnermi ochránárske združenie BROZ. Opätovným sprietočňovaním dunajských ramien sa do oblasti vracia život.

HLADNÁ VODA

S protipovodňovými úpravami na Dunaji sa začalo už za Márie Terézie. Koncom 19. storočia nasledovalo spevňovanie brehov. Koryto rieky napriamili podľa projektu talianskeho architekta Eneu Graziosa Lanfranconiho. Skrátili tak jeho dĺžku o pätnásť kilometrov. V období socializmu dunajskú divočinu poznačili poľnohospodárske regulácie a výstavba vodného diela Gabčíkovo. Vznikol vyše tridsaťkilometrový umelý plavebný kanál. Rieka zostávala väčšinu roka splavná, no ryby stratili prístup k dunajským ramenám a mokrade vodu. Zo všetkých ramien zostalo tiecť iba Karloveské. Skrátene toku zrýchlilo prúd a voda odnášala viac štrku. Dno rieky sa začalo zahľbovať. Takzvaný efekt hladnej vody spôsobil, že rieka z oblasti pod

Sprietočňovanie dunajských ramien opäť privádza vodu do mokradí a záplavových oblastí a vytvára rôznorodú krajinu, vhodnú pre rastliny, živočíchy aj pre nás.

prehradením odnáša štrk a piesok z dna. Bočné ramená sa bez prúdiacej vody postupne zanášali. Kombinácia bahnitého dna bez štrku, stojatej vody a s tým súvisiaci nedostatok kyslíka a hnilobné procesy viedli k tomu, že z Dunaja zmizlo za posledných päťdesiat rokov 70 % rybej populácie. Zahlbovanie rieky navyše spôsobilo pokles podzemných vôd a teda aj hladiny okolitých studní.

„Rieku charakterizuje prúd a dynamika vodného režimu v hlavnom koryte, bočných ramenách aj záplavovom území. Prehradením toku a odrezávaním ramenných systémov a mokradí od vody postupne život v rieke zabíjame,“ vysvetľuje Karolína

Sobeková, koordinátorka projektov na Dunaji z ochránárskeho združenia BROZ. Andrea Froncová, ktorá má v BROZ na starosti komunikáciu a vzťahy s verejnosťou, dodáva, že revitalizácia riek na Slovensku dlho nebola témou. V posledných rokoch sa proces upravil a zjednodušil. „Od odbornej štúdie cez technickú dokumentáciu a povoloňovací proces až po verejné obstarávanie trvá prípravná fáza takeého projektu štyri až päť rokov, výnimočne tri,“ opisuje. „Dĺžka samotnej realizácie závisí najmä od prírody, keďže môžu prísť zvýšené prietoky v Dunaji alebo prípadne záplavy,“ vysvetľuje Karolína Sobeková. Ochránári aj dodávatelia prác sa vtedy musia prispôbiť.

Text Petra Vrablicová
Foto Tomáš Hrivňák,
Andrea Froncová

Návrat

života

SKAZA NA ÚVOD

V rámci medzinárodného projektu „Dynamické línie života Dunaja“ BROZ sprietočňuje už šieste veľké bočné rameno rieky. Ide o spodné Istragovské rameno, známe aj ako Foki. Hlavným koordinátorom projektu je rakúska štátna vodohospodárska organizácia Via Donau. Spolupracuje na ňom aj rakúsky Národný park Donau-Auen, slovenské Národné lesnícke centrum a Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského.

Cieľom projektu je obnova a zlepšenie vodného režimu viacerých bočných ramien Dunaja a tým aj zlepšenie stavu lužných lesov a okolitých biotopov, ktoré sú na rieku naviazané. „Sprietočnenie dunajských ramien nie je len o rybách. Pozitívny prínos prichádza pre mnohé druhy rastlín a živočíchov, ktoré regulácia rieky negatívne zasiahla. Všade, kde sme obnovili vodný režim, teda jeho prúdenie a dynamiku, zahniezdili rybáriky. To je krásnym dôkazom významu tejto práce,“ opisuje Karolína Sobeková v momente, keď vták preletí okolo pracujúcich bagrov a pristane na konári nad vodou. „Rybárik potrebuje kolmé riečne brehy a oblasti, pomalšie tečúce vody, kde sa rozmnožujú ryby a iné vodné živočíchy, ktorými potom kŕmi mláďatá,“ vysvetľuje.

Prvý krok obnovy ramena sa podľa nej nemusí javiť optimisticky: „Keď v ramenách desiatky rokov netečie voda, zanesené koryto často zarastie

stromami. Najprv je preto potrebné tieto úseky vyrúbať.“ Podobne to bolo s ramenom Foki. Po postavení vodného diela Gabčíkovo vodu presmerovali do plavebného kanála medzi Čunovom a Gabčíkovom. V starom koryte Dunaja zostalo iba 20 % vody. „Výhony, kamenné násypy, ktoré v minulosti smerovali vodu do plavebnej dráhy pôvodného koryta, sa tak stali pre vodu neprekonateľnou prekážkou,“ približuje Karolína Sobeková. „Horný úsek ramena Foki tak takmer zanikol. Zostali iba najhlbšie časti, ktoré sa premenili na izolované mokrade a naplnili sa iba počas záplav raz za niekoľko rokov.“

Cieľom BROZ bolo koryto znovu vymodelovať, výhony prerušiť a zabezpečiť, aby sa v ňom aj v zime udržala prúdiaca voda. Výhony prerušili v spolupráci s inžiniermi zo Slovenského vodohospodárskeho podniku. Bola to vôbec prvá takáto realizácia na Slovensku. Pri práci museli prekonať kamenné násypy a traverzy, o ktorých netušia, kedy ani za akým účelom vznikli.

BUFET PRE RYBY

Obnovu biotopu uľahčuje, že si ryby bočné ramená rieky akoby pamätajú a dokážu ich hneď po sprietočení opäť využiť na rozmnožovanie. „Aj do ramena Foki sa v minulosti chodili rozmnožovať ryby a iné druhy rýb. Boli tu tiež rozsiahle hniezdiská vtákov. Celá táto časť vnútrozemskej delty bola známa bohatosťou a rôznorodosťou druhov. Mala obrovskú hodnotu, ktorú sa postupne snažíme

obnoviť,“ hovorí Karolína Sobeková. Efekt týchto zmien je podľa nej veľmi rýchlo viditeľný a oblasť kúsok za Bratislavou má potenciál stať sa turistickým lákadlom. „Ak máme funkčné mokrade, napojené na prúdiace bočné ramená, ktoré komunikujú s hlavným tokom rieky, ryby sa majú kde rozmnožovať, mladé jedince majú dostatok potravy a úkrytov a ich počet sa postupne zvyšuje, láka to ďalší život aj návštevníkov.“

Obnova vodného režimu riek a priľahlých mokradí a s tým súvisiaca vyššia miera biodiverzity znamená pre človeka aj zlepšenie zásob podzemnej vody. Karolína Sobeková podotýka, že systém mokradí a tečúcich ramien ovplyvňuje aj mikroklimu, keďže ich výpary v horúčavách ochladzujú celú oblasť. Dostatok vody pomáha poľnohospodárstvu a lesníctvu. Zásobuje ich v obdobiach dlhého sucha, ktoré sú čoraz častejšie. Tečúce ramená a záplavované mokrade nezarastajú. To je dôležité pre udržanie kapacity záplavovej oblasti. Ramená môžu využívať vodáci a rybári. Rôznorodá krajina sa stáva lákadlom.

Keďže rastlinstvo a živočíchy ubúdali z krajiny po odrezaní ramien po desaťročia, ich návrat nebude trvať rok či dva. Hoci je pozitívny efekt po revitalizácii často viditeľný okamžite, prejdú roky, kým sa situácia viditeľne zlepší pre celý Dunaj. Podľa Karolíny Sobekovej a jej kolegov z BROZ je medzitým najdôležitejšie nezostať ľahostajným, zaujímať sa o nové prístupy a prípadne sa do rôznych aktivít aj zapojiť. ●

Sen o pokojnom ráne

Text Dagmar Gurová

Foto Tomáš Hrivňák

Tibor sníva o podnájme v bezbariérovom mestskom byte. Predstavuje si, ako si tam ráno v pokoji dá kávu. Bez problémov sa dostane do kúpeľne a na vozíku prejde z jedného konca izby na druhý bez toho, aby musel prekladať nábytok.

Tibor zvučným hlasom ponúka NOTA BENE. Predajné miesto pri poliklinike Mýtňa si vybral sám a cíti sa tam dobre. Sem-tam s okoloidúcimi zažartuje. Rodinke s kočíkom poradí, kde je výťah. Pozdraví sa so známymi, a keď sa niekto pristaví, prehodia pár slov. „Dovnútra sa každý ponáhľa, ale keď odchádzajú, to je náš čas na rozhovor,“ prezrádza. Dobre mu padne sústrediť sa na ľudí, ktorí okolo neho prúdia takmer celé doobedie. „Som veľmi rád, že tu môžem byť. Prídem na iné myšlienky.“

Kedysi často cestoval. Pendloval medzi Slovenskom a Anglickom, kde žila jeho dcéra. Keď nečakane zomrela, život mu prestal dávať zmysel. „To najdôležitejšie, čo som mal, som stratil.“ V ťažkej chvíli mu pomohol predaj nášho časopisu. Ako niekdajší predavač má obchodné skúsenosti a ponúkať NOTA BENE ho baví. Dobre mu padne, že si privyrobit, ale najviac si cení, že časopis mu dáva dôvod vyjsť von z ubytovne a komunikovať.

„Bývam tam už deväť rokov. Niektorí ľudia, ktorí si nemôžu dovoliť iné bývanie, sú tam aj dlhšie,“ hovorí. Hoci si platí vlastnú izbu, nežije sa mu v ubytovni ľahko. Často ho ruší hluk a hádky susedov. Tibor sa pohybuje

Počas prípravy tohto článku sme netušili, že Tiborovi sa jeho sen čoskoro splní. Bratislavský magistrát mu pridelil mestský byt. Tento mesiac mu môžete gratulovať hneď dvakrát: k novému, dôstojnému bývaniu a k narodeninám, ktoré v júli oslavuje. Pripájame sa aj my z NOTA BENE: Všetko dobré, Tibor!

na invalidnom vozíku. Vo svojej malej izbe sa na ňom neotočí bez toho, aby musel preložiť stolík či iný kus nábytku. „Som tam ako zabarikádovaný,“ opisuje. Vonku by sa oveľa ľahšie presúval na elektrickom vozíku, ako na mechanickom, ktorý používa teraz. V súčasnom bývaní by sa s ním však nedokázal dostať k svojej izbe. Nie je tam rampa, a bez nej ťažký vozík na poschodie nevytiahne.

Nádej na lepší život vkladá do možnosti prenajať si bezbariérový mestský byt za zvýhodnené, sociálne nájomné. Podal si žiadosť a čaká na výsledok. Byt by mu priniesol vytúžené súkromie a pokoj. Mohol by v ňom používať aj elektrický vozík. Získal by tak väčšiu samostatnosť a nezávislosť. „Všetko by bolo úplne iné,“ je presvedčený. „Z ubytovne som nervózny a podráždený. Konečne by som si oddýchol.“

Tibor si predstavuje pokojné rána, keď si dá kávu a prečíta si niečo na internete. Teší sa, že sa ľahko dostane

do kúpeľne a vozík mu nebude na prekážku. Pustí si svoju obľúbenú hudbu z 80. rokov a v duchu sa ocitne v šťastných časoch, keď mohol stáť na oboch nohách a užívať si život.

Teraz mu dvihne náladu napríklad dobrý futbal. Cez víkend sleduje zápasy v televízii. Baví ho hádať, kto vyhrá. „Najradšej mám anglický a taliansky futbal,“ hovorí. Ďalším Tiborovým koníčkom je varenie. „Okrem huspeniny mám rád všetko,“ usmieva sa. Vie odporučiť ten správny typ ryže, urobiť dobrú omáčku, upiecť si mäso v remoske. Varenie je tiež spôsob, ako na chvíľu odpútať myseľ od problémov.

Náš terénny tím Tiborovi pomáha s donáškou časopisov na predajné miesto, aby sa nemusel teperiť hore kopcom k výdajni. Je to veľmi samostatný človek a je hrdý na to, že sa o seba vie postarať. Od nás chce skôr spoločnosť a čas na rozhovor. NOTA BENE mu dáva pocit istoty, že keby sa niečo stalo, má sa na koho obrátiť. ●

Text Lucia Bucheňová

Foto Alan Hyža

Edko. Má trinásť, skončil ôsmu triedu, čaká ho ešte posledný rok základnej školy. Čo potom? Uvažuje nad strednou zdravotnou, obáva sa však, že s trojkami ho tam nezoberú. Vie, že by mal v učení pridať. Už teraz je jasné, že z tohto chalana by bol skvelý zdravotný brat. Má v sebe prirodzenú láskavosť, dobrotu, pokoru a ohromnú dávku trpezlivosti. Presne to potrebuje každý pacient v nemocnici. Kde okrem infúzií, injekcií a preväzovaní chorého najviac podrží obyčajné milé slovo a prívetivý prístup. Nie nadarmo sa hovorí, že psychika je polovicou liečby. Tínedžer Edo do bodky spĺňa všetky morálne atribúty na prácu v zdravotníctve.

Jeho detstvo, na rozdiel od detstva jeho spolužiakov a rovesníkov, bolo iné. On síce povie, že pekné, pretože lásku a starostlivosť doma cítil, lenže... Mama Iveta ochorela. Z cysty na vaječníku sa vyklul nádor. Edko bol malý. „Nepamätám si to presne, ale chodil som asi do druhej triedy, keď som začal registrovať, že sa s maminou niečo deje. To, že má rakovinu, som pochopil neskôr. A ako som rástol, postupne som si začal uvedomovať nebezpečenstvo jej diagnózy. Prešli sme si všetkými fázami, teda najmä mamina. Striedali sa lepšie a horšie obdobia. Moja mamina bola obrovským bojovníkom. Verila a nádejala sa... Bohužiaľ, v júni minulého roka sa všetko skončilo. Zomrela.“

Mama Ivetka bola pre Edka všetkým. Aj keď ich život ovplyvňovala jej diagnóza a nemohli si nič plánovať, cítil sa fajn. „Pretože tu stále bola.“ Edko chodil zo školy rovno domov, nijaké behanie po vonku s kamarátmi nehrozilo. Ťahalo ho to za mamou. Aj za starkou, ktorá s nimi bývala a bola

Prispieť môžete aj naskenovaním tohto kódu z vášho mobilného bankingu.

Večer pri zaspávaní mu je najviac smutno. Premietajú sa mu obrazy s ňou. Vidí ju usmiatu, ako si chystajú raňajky, ako sa rozprávajú. Mama mu chýba. A veľmi. Bola to najkrajšia a najlepšia mama na svete.

už v zlom stave. „Babku som prebaľoval, presúval z izby do kuchyne, krmil som ju. Mama nevládala. Ja som s tým nemal problém. Vedel som, že mamina sa musí šetriť.“

Obdobia, keď mama Ivetka podstupovala chemoterapiu, boli náročné. „Vlastne to vždy zabralo celý rok. Absolvovala to až trikrát. Vtedy jej bývalo dosť zle, zvracala, áno, prišla aj o vlasy, ale ako hovorím, verila, že to má zmysel a tá chémia, čo do nej išla, zaberie. Mala pekelné bolesti. Posledný rok naozaj veľké. Dva-tri razy do týždňa sme končievali na pohotovosti, už sme boli známy prípad, chodili sme tam ako na hodiny klavíra. Lenže pri metastázovaní do celého tela ti už veľmi pomôcť nemôžu, len tlmia a potláčajú bolesť. Už mi je to jasné.“

Niekedy po nočnom výjazde na pohotovosť ostal Edko na druhý deň doma. Aby dospal zameškané a oddýchol si. „Vlaňajšok už bol celý o dosť veľkom vnútornom strese. Začal som sa báť. Stupňovali sa obavy a strach. Vždy, keď som cestou zo školy vystupoval z autobusu, stiahlo mi hrdlo aj žalúdok pri myšlienke na to, čo ma doma čaká. Tak veľmi som si priaľ, aby som nenašiel mamku v boľtiach. Neprekážalo mi, že som upratoval, keď jej prišlo zle a zvracala. To je to najmenej, čo som mohol urobiť. Ale na jej bolesť som sa cítil bezmocný.“

Bolo to ako na kolotoči. Raz si hore a raz dole. Stále sa snažila pracovať, hľadala možnosti, ako priniesť do domácnosti nejaké to euro. „Robila z domu, predávala kozmetiku a tak“ hovorí Edko, ktorý by dal všetko za to, aby mal mamku naspäť doma. „Aj keby nebola úplne zdravá, ale bola by tu.“

Je najmladším zo súrodencov. Jeho dve sestry sú už tridsiatničky, majú vlastné rodiny, dobre spolu vychádzajú, Edkovi sú veľkou oporou a čiastočne mu nahrádzajú mamu. Vie, že sa na ne môže spoľahnúť. Oco? „Je fajn, ale musím na rovinu povedať, že potrebuje zabojovať aj on. Nemal by vôbec piť. Hovorím, ako to je. S mamou boli veľmi dlho spolu. Nezvládol jej chorobu a odchod už vôbec nie. Rozprávame sa o tom priamo. Som rád, že napokon sa rozhodol a dobrovoľne išiel na protialkoholické liečenie. Bolo také špeciálne, len trojtýždňové. Minulý týždeň sa vrátil, a čo vám poviem, včera som cítil, že niečo mal. Dve pivá. A to nie je dobré. Hneval som sa. Takže začíname akoby odznova,“ potichu konštatuje chalan, ktorý už roky namiesto detských rieši dospelácke problémy.

Preskákali si toho na svoj mladý vek priveľa smutného a vyčerpávajúceho. Je však rád, že s maminou bol až do jej posledného výdychu. „Celé to bolo zvláštne. Tri dni pred

smrťou mi fakt nenapadlo, že bude koniec. Relatívne normálne fungovala, chodila, usmievala sa. V noci sme volali pohotovosť, prišli bolesti, modrali jej nohy. Nechali si ju v nemocnici. A potom zavolali, nech prideme. Rozlúčiť sa. Viem, že nás vnímala, aj keď už nevládala hovoriť. Prišla za mnou psychologička, aby som sa naozaj s mamkou rozlúčil a nech idem z izby von. Ani za svet! Bol tam oco, sestry a ja mám odísť? Len preto, že som najmladší? Ostal som a som za to rád,“ opisuje posledné momenty s mamou Edko. Tvrdí, že nie je plačlivý typ, že vydrží veľa, smútok si rieši vo vnútri, nie navonok. „Ale potom som plakal. Slzy som nedokázal zadržať. Uvedomoval som si, že všetko skončilo.“

Teraz drží nad vodou otca. Chápe ho, ľúbi ho, chváli ho, že varí super, že je šikovný murár, ale musí zdolať závislosť. „Nepil každý deň, ale aj tak to nezvládol. Musí prestať, to je jediná cesta k životu. A on to dobre vie. Sám je na seba našťvaný, že to po návrate z liečenia porušil. Musí tam ísť znova a všetkým nám je jasné, že to musí byť dlhodobejšia terapia,“ hovorí ako z knihy len trinásťročný chlapec. V hre je desaťtýždňový pobyt vo Veľkom Záluží. „Musí to vydržať tam a potom v reálnom svete. Budem mu pomáhať, ako sa len dá, chcem, aby bol šťastný a čistý. Len tak nám bude spolu fajn. Ja ho neodsudzujem, závislosť na alkohole je tiež choroba, musí sa proste liečiť a basta. Výhodou však je, že oco má stopercentnú šancu stopercentne fungovať. Stačí zabudnúť na alkohol. Musí si uvedomiť, že mamina takú možnosť nemala, a predsa bojovala ako lev. Veľmi držím ocovi palce.“

Tri mesiace po mamkinej smrti odišla do neba aj starká. „Pohrebov a odchodov mám už dosť. Snáď mám na dlhé obdobie pokoj. Už nechcem prísť o žiadneho blízkeho,“ dúfa Edko. A po čom túži? Skromný malý veľký Edko nesníva o najnovšom mobile, ani značkovom oblečení alebo honosnej dovolenke. Sen má len jeden. „Mamke dopriať krásny pomník. Už vyše roka je na hrobe len drevený kríž a zemina. Takmer každý druhý deň chodíme na cintorín. So sestrami sme si vybrali pomník, kde musí byť vygravírovaná mamkina fotka a musia tam byť schody do neba. Zaslúži si to, veď bola taká dobrá.“

↑ Edko dospel oveľa skôr, než by mal. Mamka mu chýba a ocovi bude pomáhať.

Edkovi priznali dvestoeurové sirotské. Stovku z neho vždy odkladá a šetrí na pomník. Sestry si zobrali na plecيا splácanie úveru, ktorý po mame ostal, preto je finančne náročné dôstojne upraviť jej hrob. Skúsme spoločne splniť Edkov jediný sen. „Je to veľa peňazí, pomník vychádza cez tritisíc,“ povie Edko a dodáva, že vie, že dnes nikto nemá peňazí nazvyš...●

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a ľuďom so znevýhodnením, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho Edkov príbeh osloví. Aj Váš príspevok sa použije na pomník pre Edkovu mamku. Ďakujeme!

Číslo účtu IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205,
SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Edko.

Kontakt na OZ Medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389
(medzinami@zoznam.sk).

Namiesto detských tém

42

NOTA BENE

LÚŠTENIE

autor: Pavol Surovec	Železničná správa Nórška	prvá žena	belgický tenista	ostrov vo Finsku	Samostatne hospodáriaci rolník	ukazovacie zámeno	Pomôcky: AMEIS, ARITMA, ISIRO, NSB, ROCHUS	opravil (skr.)	jasné osvetlenie horizontu	mesto v Zaire	neverectvo	lebo	manželka Šamašova	priesvitný náter
prírodná hornina							veľmi chladil							
2. časť tajničky							3. časť tajničky							
							lydska bohyňa lovu							
brucho zvierat (expr.)						sídlo vo Švédsku						podmienková spojka		
						opečiatkuj						kapustovitá zelenina		
	povrch tela	kód USA			alebo (angl.)			mužské meno					jednotka hmotnosti	staršia plošná miera
		omámil alkoholom			jednoduché plavidlá			len, iba (čes.)						
žni				hnije (nár.)					odevný podnik					
				spájaj (básn.)					rumunský futbalista					
cicavec z pralesa			časti sporákov							obojživelník				
			kód Venezuely							okrem iného (skr.)				
1. časť tajničky												slovesný zápor		
stromoradia						mesto v Rakúsku						chem. zn. argónu		

Vylúštenie z minulého čísla: Najväčším potešením života je urobiť to, o čom iní ľudia, [hovoria, že to nedokážete]. – W. Bagehot

Veľkým objavom našej generácie je, že človek môže zmeniť svoj [...]. — Wiliam James

7		2		5		8		6
		5	2	6	4	7		
	6	9				5	2	
6			5	9	8			2
5		8				1		4
9			4		2			5
	1		4			5		
8	5					1	7	
	9		1	2	5		6	

griddlers.net

7			9	4	2			
2		6				3	4	
4		8	7		3		9	
	6		1			9		4
5	8	1						3
			5		6	1		8
	2			7		4	1	
1	5	9		2	8			
	4			5		2	8	9

griddlers.net

KÓDEX PREDAJCU SOCIÁLNEJ SLUŽBY

- Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou na viditeľnom mieste. ● Predajca ponúka časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze. ● Predajca ponúka časopisy na určenom mieste uvedenom na jeho preukaze. ● Predajca ponúka časopisy za odporúčaný príspevok uvedený na titulnej strane časopisu. ● Predajca ponúka časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný). ● Predajca sa zdržuje na svojom mieste bez detí do 16 rokov. ● Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie, svojich zručností a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka. ● Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

KÓDEX PRISPIEVATEĽA

- Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka. ● Prispievajte na časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze predajcu. ● Neprispievajte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete. ● Časopis, na ktorý ste prispeli, si prosím zoberte so sebou. ● Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova ponúkať.

MESAČNÍK NOTA BENE, 23. ROČNÍK, 7/2025

Redakcia: Šéfredaktorka: Sandra Pazman Tordová. Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, jana.cavojaska@notabene.sk, 0903 546 742. Redaktorka: Petra Vrablicová, petra.vrablicova@notabene.sk. Vizualný koncept: Denisa Šifrová & Martin Jenča (Milk). Sadzba a zalomenie: Martin Mistrik. Vizualný editing: Jana Liška Schmidt. Korektúra: Mária Beňačková Rišková.

Vydavateľ: OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 59 62, notabene.sk. IČO: 360 68 781, IČ DPH: SK 202 158 57 31, číslo účtu IBAN: SK21 1100 0000 0026 6347 5014, BIC (SWIFT): TATRSKBX. Registrácia na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISSN 1335-9169.

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908 434 826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905 143 651. Finančné oddelenie: Jana Puhová 0911 209 559, Martin Zuščin.

Program NOTA BENE: Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlecík 0907 733 388, Valle Bordon 0903 982 106, Róbert Olejár 0917 526 158, Ivan Scholtz 0905 440 764, Michaela Kukučka 0908 293 233. Sociálni pracovníci: koordinátorka Lucia Frimmelová 0905 440 878, Erik Kapsdorfer 0905 440 946, Dagmar Korentsy 0908 229 830. Distribúcia: Barbora Sekelská 0915 779 746, Peter Kováč 0908 986 603

Program Bývanie NOTA BENE: koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905 595 520, Rebeka Kápolczká 0908 268 034, Mária Teleky 0905 440 887, Alexandra Senajová 0911 654 411, Dagmar Gurová 0917 337 235. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905 812 175, Zuzana Butkovská 0905 952 471.

Program Advokácia: Nina Beňová 0908 434 826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.
- Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 4 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,40 € a predáva za plnú sumu 2,80 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím, informujte nás alebo partnerskú organizáciu.
- OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.
- OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systémové a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe.
- Viac na notabene.sk.

43

TIRÁŽ

DUNAJ

PROGRAM BÝVANIE NOTA BENE

Hľadáme prenajímateľov bytov

Pomôžte našim predajcom opäť zažiť pocit domova.

PREČO PRENAJAŤ BYT PREDAJCOVI?

- Pravidelné platby bez meškania
- Kvalitne pripravená nájomná zmluva
- Asistencia pri komunikácii s nájomcom
- 26 spokojných súkromných prenajímateľov
- 36 nájomcov v Programe Bývanie NOTA BENE

HĽADÁME
Garsónky
1-izbové byty
2-izbové byty

socialna.agentura@notabene.sk

+421 905 812 175

ORGANIZÁCIE ZABEZPEČUJÚCE REALIZÁCIU INTEGRAČNÉHO PROJEKTU NOTA BENE NA SLOVENSKU
Bratislava (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/52 62 59 62, poradcovia@notabene.sk, notabene.sk
Banská Bystrica (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Bc. Erik Kováč, 0904 211 211, socialne.bb@redcross.sk
Bardejov (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Bc. Mária Chocholáková, 0901 713 903, seniorcentrum.bardejov@gmail.com
Čadca (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínova 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com
Galanta (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 997/14, 924 01 Galanta, Mgr. Lucia Šimková, 0948 632 483, lucia.simkova@charitatt.sk
Holíč (2009): Azylový dom Emauz, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Mgr. Hana Šafránková, 034/668 31 10, emauzy.holic@gmail.com
Hlohovec (2009): Armáda spásy, Pribinova 51, 920 01 Hlohovec, Milan Hyll, 0940 438 130, milan.hyll@armadaspasy.sk
Košice (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul., 040 01 Košice, Martina Kochová, 0910 842 182, martina.kochova@charita-ke.sk
Levice (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk
Liptovský Mikuláš (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš,

Mgr. Veronika Bániková, 044/556 53 24, veronika.banikova@mikulas.sk
Malacky (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ludovita Fullo 16, 901 01 Malacky, Lukáš Krchnák, 034/772 24 57, centrubetania@gmail.com
Nitra (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrova 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončková, 0907 451 771, 037/652 30 28, rafael.charita@gmail.com
Nové Zámky (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Róbert Kuki, 0905 900 573, robert.kuki@novezamky.sk
Piešťany (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 76 87, domum@piestany.sk
Poprad (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 42 09, marcela.michalkova@msupoprad.sk
Prešov (2023): Podaj ďalej, o. z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vašková, 0947 975 909, podalej@gmail.com
Svidník (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurillová, 0917 673 107, info@spodmar.sk
Trenčín (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Lujza Roderová, 0905 983 099, roderovalujza@gmail.com
Trnava (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Erika Jurišová, 0948 720 822, erika.jurisoova@charitatt.sk
Vranov nad Topľou (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Ľučná 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 15 78, chd.vranov@charita-ke.sk
Žilina (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 47 95, spdchv1@charitaza.sk

NOTA BENE

Teraz môžete
pomáhať
aj kartou

Platíte za NOTA BENE bez hotovosti

Mastercard® vám odteraz umožňuje platiť u predajcov NOTA BENE pohodlnejšie. Podporíte tak ľudí v sociálnej tiesni, ktorí riešia ťažkú životnú situáciu vlastnými silami. Predajcovia časopis získajú za 1,40 eura a ponúkajú ho za 2,80 eura.

[mastercard.sk/
nota-bene](https://mastercard.sk/nota-bene)

Spoločne dosiahnuť malé zmeny: **na nezaplatenie**

V BRATISLAVE, V PIEŠŤANOCH A ODTERAZ
UŽ AJ V NOVÝCH ZÁMKOCH A BANSKEJ BYSTRICI